

Katja Englund

Heidi Korhonen

Jonna Niskanen

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosionomi, kirkon varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen sosionomi

Opinnäytetyö, 2023

MONTESSORIPEDAGOGIIKAN KEINOJA KA- VERITAITOJEN KEHITTÄMISEN TUEKSI

TIIVISTELMÄ

Jonna Niskanen

Heidi Korhonen

Katja Englund

Montessoripedagogiikan keinoja kaveritaitojen kehittämisen tueksi

Sivut 42 ja liitteet 3

Kevät 2023

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK) -kirkon varhaiskasvatus

Tutkimuksen tarkoituksena oli saada selville, mitä keinoja Montessori-pedagogiikassa käytetään kaveritaitojen tukemiseen ja kehittämiseen. Tavoitteena oli tuottaa tietoa, sekä pohtia miten montessoripedagogiikan hyviä käytäntöjä voisi käyttää kirkon varhaiskasvatuksen toiminnassa. Menetelmänä tulosten saavuttamiseksi käytettiin henkilöstön haastattelua. Toisena menetelmänä käytettiin havainnointia Montessori-leikkikoulussa. Henkilöstön haastatteluun vastasi 43 % kutsutuista. Havainnointi suoritettiin Helsingin Montessori-leikkikoulussa Pakilassa. Lähdeaineistona teoreettisen viitekehyksen, sekä tulosten peilaamiseen käytettiin alan lähdekirjallisuutta keskittyen lasten sosiaalisen kompetenssin kehittymiseen varhaiskasvatuksessa, sekä montessoripedagogiikassa. Tutkimus aloitettiin helmikuussa 2022, havainnointi suoritettiin elokuussa 2022. Haastattelun vastaukset saimme syksyn 2022 aikana. Teoreettisen viitekehyksen pohjalta arvioitiin, että tärkein seikka kaveritaitojen kehittämisen näkökulmasta on tutulta kasvattajalta saatu tuki ja sensitiivisyys lapsen yksilöllisiä piirteitä kohtaan. Empatiataitojen havaittiin olevan keskeisessä roolissa kaveritaitojen kehittymiselle. Havainnoinnin tuloksena saimme nähdä montessoripedagogiikan toimintaa käytännössä, lasten spontaanina toimintaan hakeutumisena, sekä keskinäisenä vuorovaikutuksena kasvattajien ja muiden lasten kanssa. Haastattelun vastauksissa nousi esiin toistamiseen arjen toiminta kaverisuhteiden kehittämisen tukena, sekä vahva toimintakulttuuri, jossa kaikki kasvattajat toimivat yhdenmukaisesti. Vahvistavina keinoina arjessa koettiin aikuisten vuorovaikutusmalli ja esimerkki, aikuisen havainnointi ja ristiriitatilanteissa asioiden sanoittaminen. Lisäksi vastauksissa korostui tunnetaidot, sekä eri-ikäisten lasten ryhmä, jossa mallioppimista muilta lapsilta tapahtuu. Peilatessa montessoripedagogisia keinoja kirkon varhaiskasvatuksen toimintaan, huomattiin yhdistäviä tekijöitä, jotka voisivat toimia yhteistyötä mahdollistavana väylänä Montessorin varhaiskasvatuksen ja kirkon välillä. Dialogisuus, toisten ja ympäristön kunnioittaminen ovat arvoja, jotka yhdistävät Montessoria ja kirkkoa. Kirkon avarat tilat, ajankäytön muokkaamisen mahdollisuus, henkilöstön sitoutuneisuus, sekä kirkon varhaiskasvatuksessa olevien lasten ikäjakauma 2–5 vuotiaisiin, mahdollistavat kaveritaitojen kehittämistä laajemmin. Tulosten pohjalta havaittiin, että montessoripedagogiset oppimisympäristöt, -sekä kasvatusmetodit tukevat lapsen itseluottamuksen, sekä kaveritaitojen kehittämistä.

Asiasanat: vuorovaikutus, kaveritaidot, varhaiskasvatus

ABSTRACT

Jonna Niskanen

Heidi Korhonen

Katja Englund

Montessori methods to support the development of friendship skills

Pages 42, appendices 3

Spring, 2023

Diaconia University of Applied Sciences

University of Applied Sciences degree in social and health care

Bachelor's degree programme in social services, christian early childhood education

This thesis investigated which methods are used in montessoripedagogy to support and develop friendship skills. The purpose was to produce information, and to consider how the methods of montessoripedagogy could be used in the early childhood education activities of the church. The method used to achieve the results was a staff interview. The second method was observation in a Montessori-playschool. 43% of the respondents responded to the personnel interview. The observation was carried out at the Helsinki Montessori playschool in Pakila. The sourceliterature focused on the development of children's social competence in early childhood education and montessoripedagogy. The research started in February 2022; the observation was carried out in August 2022. The answers to the interview were received in the fall 2022. Based on the theoretical framework, it was estimated that the most important aspect from the point of view of developing friendship skills, is the support received from a familiar educator as well as sensitivity and empathy towards the child's individual characteristics. Empathy skills were found to play a main role in the development of friendship skills. As a result of the observation, we were able to see the operation of montessoripedagogy in practice, as children's spontaneous involvement in activities, and mutual interaction with educators and other children. In the answers to the challenge, everyday activities to support the development of friendships, and a strong operating culture emerged. The interaction model and example of adults in everyday life, observation of an adult and putting things into words in conflict situations, emotional skills, and a group of children of different ages where model learning from other children takes place, were found as strengthening methods. When looking at montessoripedagogical methods in the church's early childhood education, we noticed unifying factors, that could serve as a channel enabling cooperation between Montessori and the church. Dialogue, respect for others and the environment, are values that unite Montessori and the church. The open spaces of the church, the possibility of modifying the use of time, the low turnover of the personnel, and the age distribution of the children in the church's early education from 2 to 5 years old, make it possible to develop friendship skills on a wider scale. Based on the results, it was observed that montessoripedagogical learning environments and pedagogical teaching methods, support the development of the child's self-confidence and friendship skills.

Keywords: Interaction, Friendship skills, Early childhood education

1 JOHDANTO	4
2 MONTESSORI-LEIKKIKOULU TYÖELÄMÄN YHTEISTYÖKUMPPANINA	5
2.1 Montessori-leikkikoulut	5
2.2 Montessoripedagogiikka.....	6
2.3 Yksilöllisyys ja mallioppiminen montessoripedagogiikassa	7
3 SOSIAALINEN KOMPETENSSI.....	8
3.1 Sosiaaliset taidot.....	8
3.2 Lapsen vuorovaikutus ja sen kehittyminen	10
3.4 2–3-vuotiaan kaveritaidot	12
3.5 4–6-vuotiaiden kaveritaidot.....	13
3.6 Vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa	14
4 LAPSI VARHAISKASVATUKSESSA	16
4.1 Varhaiskasvatuksen aloittaminen	16
4.2 Päiväkotiympäristön haasteet	17
4.3 Varhaiskasvatuslaki ja sen velvoitteet	19
5 KIRKON VARHAISKASVATUS	21
5.1 Kristillinen kasvatus	21
5.2 Kirkon varhaiskasvatuksen toteutus.....	22
5.3 Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa	24
6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	25
7 TUTKIMUSMENETELMÄT, AINEISTON KERUU JA ANALYYSI	25
7.1 Aineiston keruu ja analyysi	25
7.2 Havainnointi.....	27
8 TUTKIMUSTULOKSET	28
8.1 Havainnointi Montessori-leikkikoulussa	28
8.2 Henkilöstön haastattelu	31
8.3 Yhtäläisyydet ja kehittämismahdollisuudet kirkon varhaiskasvatukseen	33
9 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	34

9.1 Johtopäätökset	34
9.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	36
10 AMMATILLINEN KEHITYS JA JATKOTUTKIMUSEHDOTUS	37
LÄHTEET	40
LIITE 1 HAASTATTELUN SAATEKIRJE	43
LIITE 2 HAASTATTELUKYSYMYKSET	44
LIITE 3 LEIKKIKOULUHAVAINNOINNIN APUMATERIAALI	46

1 JOHDANTO

Lasten sosiaalisten taitojen haasteet, jotka joillakin lapsilla esiintyvät puutteellisinä kaveritaitoina ja syrjäytymisenä, ovat tämän päivän asioita. Pienten lasten tulevaisuuden sosiaalisten ongelmien torjumiseksi tehtävät toimenpiteet tulisi aloittaa jo varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksella on lapsen elämässä suuri rooli. Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia, mitä keinoja montessoripedagogiikassa käytetään kaveritaitojen tukemiseen ja kehittämiseen. Tavoitteena oli tuottaa tietoa aiheesta, sekä vertailla saatuja tutkimustuloksia kirkon varhaiskasvatuksen periaatteisiin. Tavoitteena oli myös pohtia mitä käytänteitä voisi käyttää kirkon varhaiskasvatuksen toiminnassa.

Perehdyimme haastattelujen avulla Montessori-leikkikoulun henkilöstön näkemyksiin kaveritaitojen tukemisesta. Saimme mielenkiintoisen kokemuksen ja lisää näkökulmaa tutkimuksellemme myös havainnoinnin kautta. Henkilöstön haastattelujen ikäkohderyhmänä on 2–3-vuotiaat, mutta teoreettisessa viitekehityksessä, sekä yhteenvedossa käsittelemme koko leikki-ikäisten kehityskaarta 2–6-vuotiaisiin. Montessoripedagogiikan ydinajatus on mallioppimisen idea, jossa pieni lapsi oppii toimintamalleja ja sosiaalisia kohtaamisia isommilta lapsilta. Siksi myös havainnoimissamme lapsiryhmissä ikäjakauma oli 2–6 vuotta.

Tutkimukseemme sisältyy myös kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen näkökulma, sillä kirkon varhaiskasvatus on jatkuvassa kehittämisen tarpeessa. Maailma muuttuu, ja perinteiset kristilliset näkökulmat saavat uusia muotoja. Kirkon on hyvä opettaa lähimmäisenrakkautta ja toisen huomioon ottamista myös muusta, kuin uskonnollisesta näkökulmasta. Pohdimme, mitä montessoripedagogiikan hyviä käytäntöjä voisi tuoda kirkon varhaiskasvatuksessa toteutettavaan lasten kaveritaitojen tukemiseen ja kehittämiseen, sekä mitkä seikat voisivat toimia linkkinä kirkon varhaiskasvatuksen ja montessoripedagogiikan välillä.

Työelämän yhteistyökumppanimme toimi Montessori varhaiskasvatus ry. Havainnoimme Montessori-leikkikoulun ryhmien toimintaa ja haastattelimme

henkilöstöä sähköisesti jaettavan kyselylomakkeen muodossa. Havainnoinnin ja haastattelujen avulla saimme selville montessoripedagogiikan tapoja kaveritaitojen tukemiseksi ja kehittämiseksi.

2 MONTESSORI-LEIKKIKOULU TYÖELÄMÄN YHTEISTYÖKUMPPANINA

2.1 Montessori-leikkikoulut

Montessori-leikkikouluissa pyritään toteuttamaan kiireetöntä ja lapsilähtöistä kasvatustyötä. Montessori-leikkikoulun ollessa työelämän yhteistyökumppanimme ja havainnointikohteemme, pääsimme seuraamaan läheltä, miten arki Montessori-leikkikoulussa rakentuu, ja kuinka kaveritaitoja leikkikoulussa tuetaan. Montessori-leikkikoulu kertoo lapsistaan kasvavan tiimissä toimijoita ja ongelmanratkaisijoita. (Helsingin Montessori Ry, i.a -a.) Nämä ovat tärkeitä tulevaisuuden ominaisuuksia kaikille lapsille. Yhteistyön kautta havaitsimme keinoja kaveritaitojen kehittämiseen, joita voi soveltaa myös kirkon varhaiskasvatuksessa.

Montessori varhaiskasvatus ry:n leikkikouluja on Helsingissä yhteensä seitsemän. Toteutimme havainnoinnin Pakilan toimipisteessä (Osuuskunnantie 29), jossa on kaksi 21 hengen lapsiryhmää, sekä yksi neljän lapsen ryhmä (Helsingin Montessori Ry, i.a -b). Haastattelukyselyt lähetimme toimipisteen työntekijöille sähköisenä. Pakilan Montessori-leikkikoulun lapsiryhmät koostuvat 2–6-vuotiaista lapsista. Ryhmien ikäjakauman on tarkoitus olla mahdollisimman tasainen nuorimmasta vanhimpaan, jotta montessoripedagogiikkaan kuuluva ajatus mallioppimisesta ja nuoremman huomioimisesta toteutuisi. (Helsingin Montessori, i.a.)

2.2 Montessoripedagogiikka

Montessoripedagogiikan on luonut Maria Montessori, ensimmäinen italialainen naislääkäri (Helsingin Montessori, i.a.). Montessoripedagogiikka perustuu lapsen kehityskausille, joiden sisällä on tunnistettu olevan erityisiä herkkyyksia. Näiden herkkyyksiaiden aikana lapsi on erityisen kiinnostunut tietyistä asioista ja hänellä on myös parhaimmat edellytykset oppia kyseisiä taitoja. Herkkyyksiaiden ilmeneminen on yksilöllistä, mutta useimmiten ne seuraavat tiettyjä ikävuosia. Muun muassa vastaanottavainen mieli (absorbent mind), sekä sosiaalisten tapojen oppimisen herkkyyksiausi osuvat 2–3-vuotiaiden kehityksiaareen. (Wilander, 2018, s.16–17.)

Montessoripedagogiikka tukee lasten sosiaalisen kompetenssin kehitystä sekä lapsen oppimiskykyä. Luokkatilojen suunnittelu siten, että lapsella on mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa toisten lasten, sekä ryhmän aikuisten kanssa, tukee vuorovaikutuksen kehitystä. Opettajan rooli tehdä yhdessä lasten kanssa, antaa lapsille vapauden ottaa vastuuta, suunnitella ja saavuttaa tavoitteitaan itsenäisesti. Tämä onnistuessaan johtaa siihen, että lapsen itsekunnioitus kasvaa ja sen myötä hän pystyy kunnioittamaan myös muita. Toisten kunnioittaminen auttaa neuvottelutaitojen kehittymisessä ja oman vuoron odottamisessa. Lapsen itseohjautuvuus mahdollistuu. Montessoripedagogiikka antaa lapselle mahdollisuuden testata, etsiä, tehdä virheitä ja korjata niitä itsenäisesti. Vapaus, joka pedagogiikassa lapselle annetaan, tuo mukanaan myös vastuuta. Kun lapsi on sisäistänyt vapauden ja rajojen kokonaisuuden, auttaa se häntä neuvottelutaidoissa ja rauhan rakentamisessa, toisten kunnioittamisessa, sietokyvyn kehittämisessä ja erilaisuuden hyväksymisessä. (Iman ym., 2017, s.13.)

Montessorin perusajatus on auttaa ja kannustaa lasta toimimaan itse. Tämä tukee lapsen omatoimisuutta ja itsenäistymistä. Peruspilareihin kuuluu myös auttaa lasta kunnioittamaan ympäristöään ja toimimaan yhteistyössä muiden kanssa. Nuoremmat lapset oppivat vanhemmilta, kun taas vanhemmat oppivat ottamaan nuorempiaan huomioon ja opastamaan heitä. Pyrkimyksenä on luoda lapsille rauhallinen ja levollinen ilmapiiri oppimiselle, sekä turvalliset puitteet ja selkeät

rajat. Montessoripedagogiikan tärkeä arvo on antaa lapsille onnistumisen iloa, sekä vahvistaa lasten itsetuntoa. (Helsingin Montessori, i.a.)

Montessoripedagogiikan perustaja Maria Montessorin tärkeä työkalu oli tarkastelu, josta voidaan puhua myös havainnointina. Montessorin tiedetään tarkkailleen niin yhteiskuntaa, kuin lapsia. Montessorin näkemykset olivat voimakkaita ja niiden pohjalta hän loi teorian ja myös käytännön, joka tuki teoriaa. (Paalasmaa, 2000, s.173.)

Montessori-työskentelyyn kuuluu lapsilähtöisyys. Lapsilähtöisyys antaa tilaa lapsen itseohjautuvuudelle, joka tukee lapsen luonnollista motivaatiota. Olennainen osa montessoripedagogiikkaa on myös se, että lapset työskentelevät montessorimateriaalien parissa. Valmisteltu ympäristö on jaettu äidinkielen, matematiikan, aistien, kulttuurin, sekä käytännön elämän töiden osa-alueisiin. Montessorityöt ovat luonteeltaan arkeen liittyviä tai kognitiivisia, ja matemaattista logiikkaa tukevaa, sekä esimerkiksi avaruudellista hahmotusta tukevaa toimintaa. Myös aistikokemukset ovat osa oppimista. Aistikokemuksen merkitys vahvistaa oppimista. Aikuisella on montessoripedagogiikassa tärkeä rooli, toiminnan keskiössä on kuitenkin lapsi. Aikuisen valmisteleva ympäristö auttaa lasta itseohjautumaan ja onnistumaan. Montessoripedagogiikan ydintavoite on tukea lasta itsenäiseen tekemiseen. Lapsi kasvattaa itseluottamustaan onnistuessaan tekemisessään. (Wilder, 2018, s. 26–27.)

2.3 Yksilöllisyys ja mallioppiminen montessoripedagogiikassa

Montessoripedagogiikan lähtökohtana on huomioida lapset yksilöinä. Lapsia havainnoidaan ja ohjataan havaintojen pohjalta kiinnostavan ja kehittävän toiminnan pariin. Tämä tukee lapsen luovuutta ja kehittymistä. Lapsen omaa tiedonhalu ja aloitteellisuutta pidetään kaiken oppimisen lähtökohtana. Lapsen sisäinen motivaatio uuden oppimiseen on niin suuri, että se toimii ulkoisia palkintoja ja kannustimia paremmin. Kun lapsella on luontainen tarve oppia uutta, hän jaksaa harjoitella ja voittaa vaikeudet onnistuakseen. Lapset ovat valmiita käyttämään

oppimiseen runsaasti aikaa, kun lapsi saa edetä omassa tahdissaan ja opittava asia vastaa lapsen mielenkiinnon kohteita. (Wilander, 2018, s.20–21.)

Montessoriryhmiä kootessa, ryhmän muodostamista ohjaa ajatus tasapuolisesta ikä- ja sukupuolijakaumasta. Eri ikäisistä lapsista koostuvassa ryhmässä vanhemmat lapset antavat mallia nuoremmilleen ja vastaavasti nuoremmat lapset tulevat kohdatuksi ja autetuksi. Ryhmän kokoonpano näin ollen täydentää lasten oppimiskokemusta. (Suomen Montessori liitto, i.a.) Mallioppimisen kautta lapset oppivat toisiltaan ja voivat opettaa jotain myös aikuisille (Iman ym., 2017, s.13).

3 SOSIAALINEN KOMPETENSSI

3.1 Sosiaaliset taidot

Sosiaalisuus on yksilöllinen temperamentin piirre, joka kertoo ihmisen halusta tai tarpeesta olla toisten ihmisten kanssa (Keltikangas-Järvinen, 2010, s.15–18). Temperamentin piirteet määräävät myös minkälaisia sosiaalisia tavoitteita ihminen itselleen asettaa ja minkälainen motivaatio hänellä on sosiaaliin ja vuorovaikutuksellisiin kohtaamisiin, sekä oppia niitä (Marjanen ym., 2013, s.102). Keltikangas-Järvisen (2010, s.22–33) mukaan temperamentin piirteet ohjaavat toimintaa ja lapsi saattaa oppia haitallisia sosiaalisten taitojen käyttöä esimerkiksi impulsiivisen käyttäytymisen kautta, sillä se on usein nopein tapa päästä haluttuun päämäärään, toisin kuin rakentava ja rauhallinen, sekä toista kunnioittava toimintatapa.

Juuri se, että ihminen osaa käyttää sosiaalista taitoaan moraalisesti ja eettisesti oikein, on opittavissa oleva asia. Opetut sosiaaliset taidot merkitsevät kykyä toimia muiden ihmisten kanssa. Sosiaalisilla taidoilla osataan kohdata erilaisia ihmisiä ja tulla toimeen heidän kanssaan, sekä ratkaista ristiriitoja hyvässä hengessä. Sosiaaliset taidot omaava ihminen kykenee rakentamaan työskentelyyn

riippumatta omista tai vastapuolen temperamentin piirteistä. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 15–18.)

Eettisesti oikeanlaiseen sosiaalisten taitojen käyttöön liittyy kyky kokea empatiaa ja sympatiaa, hienotunteisuutta, sekä sosiaalista herkkyyttä. Sosiaalisesti taitava henkilö osaa toimia tilanteessa sen vaatimalla tavalla eri toimintatapoja luovasti käyttäen: neuvottelemalla, vetäytymällä oikealla hetkellä, tarttumalla ongelmaan tiukemmin, sekä sovittelemalla. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s. 22–23.)

Lasten kohdalla taitava sosiaalinen toiminta pitää sisällään kykyä liittyä ryhmään, hyviä tunnetaitoja, yhteistyökykyä, sekä kykyä ratkaista sosiaalisissa suhteissa eteen tulevia ongelmia. Sosiaaliset taidot näkyvät vuorovaikutussuhteissa vertaisten kanssa kykynä säädellä ja ilmaista tunteita, sekä toisen tunteiden tunnistamisena ja niihin vastaamisena. (Marjanen ym., 2013, s.101.) Kaveritaidot käsittävät neljä osa-alueita, joita ovat toisen huomioonottamisen taidot, vuorovaikutukseen liittymisen taidot, vuorovaikutuksen ylläpitämisen taidot ja ryhmässä toimimisen taidot. Eri lapsilla on hallussaan kaveritaitojen eri osa-alueita yksilöllisesti. (Laaksonen, 2022, s.88–89.) Kaveritaidoissa on erityisen tärkeää osata toisen huomioonottamisen kyky. Tämä taito on avainasemassa, siinä millaiseksi vuorovaikutus lasten välisessä vertaisryhmässä muodostuu (Laaksonen & Repo, 2017, s.64.)

Jokaisella lapsella on tarve kuulua ryhmään ja kokea arvostusta, sekä hyväksyntää. Jos lapsi jostain syystä kokee jäävänsä ulkopuolelle, ei hän koe itseään täysipainoiseksi ryhmän jäseneksi. Jos lapsen sosiaaliset taidot eivät riitä parantamaan asemaansa positiivisin keinoin, saattaa hän turvautua kiusaamiseen. Kiusaamisen on todettu olevan tehokas keino saavuttaa valta-asemaa ryhmässä. (Haapsalo ym. 2016, s. 11.)

Pienten lasten kiusaamisessa on useimmiten kyse puutteellisista vuorovaikutus- ja itsesäätelytaidoista, joiden tarve korostuu vuorovaikutukseltaan monimutkaisissa ryhmätilanteissa (Repo, 2013, s.11). Itsesäätelytaidot eivät ole vielä taape-roikäisellä kehittyneet niin, että hän pystyisi säätelämään tunteitansa siten, että esimerkiksi lelun jakaminen toisen vertaisikäisen kanssa onnistuisi. Kun lapsi

kasvaa, auttavat opitut itsesäätelytaidot lasta selviytymään lapsen omassa vertaisryhmässä ja aikuisten kanssa vaikeissakin tilanteissa. Itsesäätelytaidot siis kehittyvät ja kypsyvät lapsen kasvun myötä. (Veijalainen ym., 2017 s.91.) Vuorovaikutukseen vaikuttavat myös päiväkodin erilaiset ärsykkeet ja vaihtelevat tilanteet. Ärsykkeisiin reagoiminen on myös yksilöllistä ja ärsykkeiden sietokyky on erilaista eri lapsilla, aiheuttaen hankaluutta vuorovaikutuksen onnistumiselle. (Keltikangas-Järvinen, 2012, s.158.)

Aikuisen tehtävä on lempeästi ja ymmärtävästi auttaa lasta ohjautumaan oikein sosiaalisissa tilanteissa, sekä olla tukena, jos lapsen temperamentin piirteisiin kuuluu matala sosiaalisuus, eli lapsi hakeutuu mieluiten yksinleikkiin. Tällöin lapsen on tärkeää saada positiivisia kokemuksia ryhmässä olemisesta ja tarvitsee aikuisen tukea niitä saadakseen. Matalaa sosiaalisuutta ei pidä sekoittaa ujouteen, joka on temperamentin piirre, jossa lapsi tarvitsee aikaa prosessoidakseen uusia tilanteita ja ihmisiä. (Keltikangas-Järvinen 2010 s.38–42.) Sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys varhaislapsuudessa auttaa lasta itsenäistymään ja tukee kaverisuhteiden rakentamista ja säilyttämistä. Nämä taidot auttavat lasta ymmärtämään oman roolinsa yhteisössä. Sosiaalinen kompetenssi ja emotionaaliset taidot ovat tärkeimpiä elementtejä positiivisen vuorovaikutuksen säilyttämiseksi toisten kanssa. Lapset, joilla tämän kehittyminen ei ole päässyt tapahtumaan ovat vaarassa joutua ongelmiin koulussa ja myöhemmin työelämässä. (Iman ym., 2017, s.3.) Varhaislapsuudessa omaksuttujen hyvien ja monipuolisten sosiaalisten taitojen on todettu suojaavan syrjäytymiseltä myöhemmin elämässä, sekä parantavan elämänlaatua yleisesti elämän eri osa-alueilla. (Neitola, i.a/a.)

3.2 Lapsen vuorovaikutus ja sen kehittyminen

Vuorovaikutusta syntyy silloin, kun kohdataan toisia ihmisiä. Vuorovaikutuksella pyritään kohtaamaan ja pääsemään yhteyteen ihmisten välillä (Leppänen & Malmi, 2013, s.16). Sosiaalisemotionaalista kompetenssia kuvataan usein vuorovaikutuksen tehokkuudeksi. Hyvät sosiaaliset taidot edistävät hyvän vuorovaikutuksen toteutumista. Vuorovaikutus on tehokasta silloin, kun ihminen tulee yhteyteen toisen kanssa, kokien itsensä hyväksytyksi.

Hyvän vuorovaikutuksen toteutumiseksi ihminen tietää omat intrapersoonansa piirteet, osaa tunnistaa ja sanoittaa tunteitaan, ja tietää omat vahvuudet, sekä heikkoudet. Ihmisen interpersoonana ymmärtää sosiaalisia sääntöjä, osaa toimia emotionaalisesti oikein tunnistamalla toisen tunteita ja mielialoja, säilyttäen ja solmien näin kaverisuhteita. (Neitola i.a./b.)

Kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana ihminen luo perustan minäkäsitykselleen, sekä käsityksensä ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Näinä kehitysvuosina ihmisen kehitysvauhti on nopeampaa, kuin milloinkaan ihmisen elinai- kana ja silloin muodostuu myös vuorovaikutuksen kivijalka, jonka päälle voidaan alkaa rakentaa. (Keltikangas-Järvinen 2012, s.8.)

Kolmeen ikävuoteen mennessä ihminen on muodostanut persoonallisuutensa perusrakenteen; ymmärryksen omasta ainutkertaisuudestaan, yksilöllisyydestään ja perustajun siitä, miten ihmiset keskenään toimivat. Lapsi oppii säätelemään omia mielialojaan ja reagoimaan muiden mielialoihin ja viesteihin. Tämän kaiken oppiminen vaatii läheistä vuorovaikutusta sensitiivisen ja lapselle emotionaalisesti tärkeiden huoltajien, kasvattajien sekä läheisten kanssa. (Keltikangas-Järvinen, 2012, s.21.)

Jo varhainen kiintymyssuhde lähihuoltajaan vaikuttaa siihen, miten lapsi oppii vuorovaikutustaitoja, sekä sosiaalisen kanssakäymisen sääntöjä. Huoltajien arvot ja asenteet muokkaavat lapsen taitoja kohdata muita ihmisiä. Varhaiskasvatukseen siirtyessään lapsi oppii vuorovaikutustaitoja vertaisiltaan, eli ikätovereiltaan ja kavereiltaan, sekä kasvattajiltaan. Lapsi kokeilee huoltajiltaan saatua oppia kodin ulkopuolella, sekä omaksuu uudenlaisia yhteiskunnan ja kulttuurin käyttäytymissääntöjä. (Vilén ym., 2011, s.156.)

Empatiataidot ovat tärkeitä onnistuneen vuorovaikutuksen mahdollistavia taitoja. Empatiataidoilla lapsi ymmärtää toisen tunteita ja mielialoja, sekä osaa samastua niihin. Empatiataidot opitaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Kun lapsi saa itse tarvitsemansa huomion tullen kuulluksi ja ymmärretyksi, oppii lapsi kohtaamaan empaattisesti myös muita. Empatiataitojen opettelussa on tärkeää

selkeät rajat ja tietopohjainen keskustelu siitä, miksi toisesta tuntuu pahalta. Tunteiden tunnistamisen avuksi voi käyttää kuvamateriaalia tai roolileikkiä, kuten draamaa. Lapsi kuitenkin oppii empatiaa vain, jos hän saa sitä itse. (Vilén ym., 2011, s. 157.)

Tunteet ovat osa ihmistä ja tunnetilat ovat myös sellaisia, että ne tarttuvat ihmisestä toiseen. Ihminen peilaa muiden käytöstä ja aivomme ovat rakentuneet siten, että ne sisältävät peilisoluja. Tunteiden tarttuminen on siis peilisoluista johtuvaa ja se tapahtuu tahdosta riippumatta. Tunteet tarttuvat aikuisesta lapseen ja toisinpäin. (Cacciatore & Korteniemi, 2019, s.51.) Aikuisen kehonkieli kertoo ja viestii lapselle monin tavoin. Lapsi lukee ja aistii aikuisen ilmaisuja ja eleitä. Koska lapsi aistii herkästi, on tärkeää, että aikuinen viestii aitoja tunnetiloja ilmaisuineen ja eleineen. (Leppänen, Malmi, 2013, s.16.) Keltikangas-Järvisen (2012, s.22) mukaan tutkimuksiin perustuen on väitetty, että varhaisilla elinvuosilla saadulla hoidolla on yhteys tulevaisuuden depressiotaipumukseen, tapaan kohdella muita ja kykyyn solmia pitkäaikaisia ihmissuhteita.

3.4 2–3-vuotiaan kaveritaidot

Kaveritaitojen toteutumisella on merkittävä rooli lapsuuden kehitysprosesseissa ja kaveritaitojen kehittäminen on tärkeää kaikille lapsille. Kaveritaitojen toteutumisessa osana olevia kattokäsitteitä ovat sosiaalinen kompetenssi, sosiaaliset taidot ja vuorovaikutustaidot. Kaveritaidot ovat vertaisten keskinäistä vuorovaikutusta. Kaveritaitoihin kytkeytyy monia muitakin taitoja, kuten tunnetaitoja, itsesäätelytaitoja, leikkitaitoja ja itseilmaisukykyä. (Laaksonen & Sigfrids, 2022, s.76–77.)

Kaveritaitoja kehittäessä tulee ensisijaisesti kiinnittää huomiota vuorovaikutustaitoihin, joilla on tärkeä vaikutus lapsen minäkuvan rakentumiseen. Oman äänen esiin tuominen, toisten huomioiminen, ryhmässä toimiminen, toimijuuden ja osallisuuden vahvistaminen, vuorovaikutussuhteiden rakentuminen sekä yhteisöön kiinnittyminen ovat tärkeitä osa-alueita minäkuvan rakentumisessa.

Vuorovaikutustaidot ovat kokonaisvaltaisen oppimisen, kehityksen, kasvun ja hyvinvoinnin kulmakivi. (Laaksonen, 2022, s. 77.)

Pienten lasten kaveritaitojen kehittymisessä erittäin tärkeässä roolissa on non-verbaalinen vuorovaikutus, vielä kehittyvässä vaiheessa olevan verbaalisen vuorovaikutuksen ja viestinnän lisäksi. Nonverbaalisella viestinnällä tarkoitetaan äänenkäyttöä, katsekontaktia, ilmeitä ja eleitä, sekä tilankäyttöä ja kosketusta. Non-verbaalisella viestinnällä on tärkeä rooli tunteiden ilmaisussa ja tulkinnessa. (Laaksonen, 2022, s. 78.)

2–3-vuotiaana lapset alkavat vähitellen leikkiä 1–2 lapsen kanssa pidempikestoisempia leikkejä ja leikeissä on jo yhteistä sisältöä. Lasten yhteiset leikkihetket ovat kestoiltaan lyhyitä, mutta tämän ikäinen lapsi jaksaa osallistua jo tunninkin mittaiseen aikuisen ohjaamaan toimintaan. Tutkimusten mukaan 2–3-vuotias hallitsee positiivisen vuorovaikutuksen, mutta konfliktien ratkaisukykyä ei vielä ole. (Keltikangas-Järvinen, 2012, s.152.) Kolme-neljävuotiaat lapset ovat tietoisia omista tunteistaan, mutta toisten lasten tunnetilojen tunnistaminen tapahtuu viiveellä (Iman ym., 2017, s.3). Kolmevuotiaana lapsi on kiinnostunut leikkikavereista ja opettelee leikkien sääntöjä, sekä yhdessä leikkimistä. Kolmevuotias tarvitsee vielä aikuisen tukea sosiaalisissa tilanteissa, sekä arkisissa askareissa. (Vilén ym., 2011, s.159.)

3.5 4–6-vuotiaiden kaveritaidot

Neljävuotiaalla kaveritaidot ovat kehittyneet niin, että lapsi on hyvinkin kiinnostunut kavereistaan ja yhteisestä toiminnasta. Lapsi on tässä iässä kiinnostunut sääntö- ja roolileikeistä. Neljävuotias tietää, miten kuuluu toimia sosiaalisissa tilanteissa, mutta tarvitsee vielä aikuisen tukea tunteiden säätelyssä. Neljä-viisivuotiaat ymmärtävät jo monimutkaisiakin tunteita ja kykenevät käsittelemään useampia tunnetiloja yhtä aikaa (Iman ym., 2017, s.3). Tässä iässä lapsi on kiinnostunut siitä, mitä muut hänestä ajattelevat ja kaipaa aiheesta keskustelua aikuisen kanssa. (Vilén ym., 2011, s.160.)

Viisivuotias on erittäin kiinnostunut sosiaalisista suhteistaan ja saattaa jo kyläillä kavereiden luona itsenäisesti. Leikit ovat viisivuotiaalla pitkäkestoisia, ja leikin teemat saattavat jatkua päiviä. Viisivuotias osaa ajoittain selvittää ristiriitatilanteita kavereiden kanssa ilman aikuisen tukea, sillä viisivuotias tietää jo miksi toisesta tuntuu pahalta ja osaa yhdistää syy-seuraussuhteita. Lapsi kehittää tässä iässä lohduttamisen taitojaan. (Vilén ym., 2011, s.160.)

Kuusivuotiaana lapsi leikkii yhä enemmän kavereiden kanssa myös kodin ulkopuolella. Kuusivuotias ymmärtää jo ryhmän sääntöjä ja osaa toimia niiden mukaan, vaikka tarvitseekin joskus muistuttelua. Kuusivuotiaalla on jo omia arvoja ja osaa ilmaista mielipiteitään, sekä ymmärtää sosiaalisia tilanteita. Kuusivuotias tarvitsee vielä vapaata leikkiä ja mahdollisuuksia pieneen ryhmätoimintaan. (Vilén ym., 2011, s.160.)

3.6 Vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa

Valtakunnallisen varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaa opetushallituksen työstämä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus, 2022, i.a), jossa vuorovaikutus on mainittu yhtenä osaamisen alueena. Varhaiskasvatussuunnitelmassa painotetaan erityisesti kasvattajan roolia lasten sensitiiviseen kohtaamiseen, sekä kuulluksi tulemiseen. Erityisesti non-verbaalisten viestien huomaaminen on tärkeää. Kasvattajan tulee tukea lasten kommunikointitaitoja muiden lasten sekä kasvattajien kanssa. (Opetushallitus, 2022, s.43.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2022, i.a.) on esitetty ilmaisun muotoja, joita varhaiskasvatuksessa tulisi toteuttaa laaja-alaisen oppimisen keinoina. Vuorovaikutuksen toteutumiseen vaikuttavia ilmaisun muotoja ovat kielen ymmärtämisen ja puhumisen taidot, joiden opettamisen tavoitteena on tilannetietoisien kielenkäytön vahvistaminen. Keinoina lasten kielen käytön vahvistamisessa ovat kerronta, selittäminen ja puheen vuorottelu, loruttelu, sadutus, laululeikit, sekä monipuoliseen lastenkirjallisuuteen tutustuminen yhdessä lasten kanssa. Tavoitteena on sanavaraston laajeneminen ja kielellisen muistin kehittyminen. (Opetushallitus, 2022, s.44–45.)

Lasten ilmaisun muodot ovat monipuolisia musiikillisesta ja kehollisesta ilmaisusta kädentaitoihin. Näitä ilmaisun muotoja voi yhdistellä vapaasti. Taiteellinen ilmaisu kehittää lapsen myönteistä minäkuvaa, sekä sosiaalisia taitoja, ja kykyä jäsentää ympäröivää maailmaa. Taiteellinen ilmaisu on myös väylä tunteiden ilmaisuun, joka on tärkeää sosiaalisten taitojen omaksumisessa. Eettinen ajattelu lisääntyy, kun lapselle mahdollistetaan kuvittelu ja mielikuvien luominen. (Opetushallitus, 2022, s.44–45.)

Varhaiskasvatuksen rutiinit luovat turvallista pohjaa muotoaan muuttavalle vuorovaikutukselle. Rauhalliset siirtymät, tutut rutiinit, sekä rauhoittumisen hetket nousevat entistä tärkeämpään rooliin itsesäätelytaitojen ja rakentavien kaverisuhteiden ylläpitämiseksi (Laaksonen, 2022, s.79.) Päivittäin toistuvat struktuurit luovat lapsille turvallisuuden tunnetta, sillä toistuvat toimintatavat ovat ennakoitavissa ja lapsi näin ollen tietää, mitä häneltä odotetaan. Oikein toimiessaan lapsi voi kokea onnistumisen riemua, mikä kasvattaa itsetuntoa ja sosiaalisia taitoja, sekä vähentää ei-toivottua käytöstä. (Kanninen & Sigfrids, 2012, s.175.)

Varhaiskasvatuksessa on useita mahdollisuuksia myönteisiin kohtaamisiin, mutta haasteitakin ilmenee, esimerkiksi erityislasten kanssa. Kasvattajan myönteinen suhtautuminen vaativissa tilanteissa suojelee lasta tulevaisuuden ongelmilta käytöshäiriöiden suhteen. Myös päiväkodin yleinen ilmapiiri, sekä kasvattajien motivaatio paranee, kun suhtautuminen hankalissakin tilanteissa on myönteistä ja välittävää. Myönteisten tunteiden lisääminen varhaiskasvatuksessa on tärkeää. Turvallisuudentunnetta lapsille lisää se, että he tuntevat kasvattajansa. Suhde kasvattajaan paranee, kun hän jakaa omia kokemuksiaan ja omia elämäntarinoitaan lasten kanssa, sekä tutustuu lapseen yksilönä. (Kanninen & Sigfrids, 2012, s.163–164.)

4 LAPSI VARHAISKASVATUKSESSA

4.1 Varhaiskasvatuksen aloittaminen

Päivähoidon aloittaminen on suuri muutos lapsen ja huoltajan elämässä ja siihen vaikuttavat monet tekijät. Siihen kuinka hyvin lapsi reagoi päivähoidon aloittamiseen vaikuttavat perhesuhteet, lapsen ikä ja temperamentti, sisarusten hoitokäytännöt, sekä hoitopäivän pituus ja huoltajien suhtautuminen hoitohenkilökuntaan, sekä hoitojärjestelyihin. (Kanninen & Sigfrids. 2012 s. 67.)

Päiväkotitapaamisen aloitus voi olla lapselle stressaava kokemus, sillä lapsi astuu aivan erilaiseen ympäristöön, jossa on omat sääntönsä ja rutiininsa, sekä ärsykeensä. Lapsi on päivän ajan poissa tutun ja turvallisen huoltajansa läheltä. Härmanin tutkimuksessa vuodelta 1994 todettiin, että reaktiivinen aika 6–12 kuukauden ikäisillä lapsilla päivähoidon aloituksessa kesti 2–4 viikkoa ja sopeutumisaika seitsemästä viikosta eteenpäin. Reaktiivisena aikana lapsella saattoi esiintyä alakuloa ja surua muutosta kohtaan. (Kanninen ym., 2012, s. 67.) Keltikangas-Järvinen (2012) toteaa tutkimuksessaan, että lapsi ei ole kypsä aloittamaan päiväkotia alle vuoden ikäisenä, sillä tässä kehitysvaiheessa lapsi ei ole kykenevä käsittelemään eroa tutusta hoitajasta ja siitä johtuvaa turvattomuuden tunnetta. Päivähoidon aloittaminen alle vuoden ikäisenä tarkoittaisi lapsen kehitykselle tärkeän kiintymyssuhteen katkeamista. (Keltikangas-Järvinen, 2012, s.136.)

Andrea Dettlingin (1999;2000) tutkimuksen mukaan päivähoito on todella stressaavaa lapsille ja tutkimuksessaan olleiden 3–4-vuotiaiden lasten stressitasot nousivat päivän aikana. Riippuu kuitenkin lapsen yksilöllisistä piirteistä, kuinka kauan sopeutumisaika päivähoitoon kestää, mutta ensisijainen tekijä sopeutumisessa on lapsen turvasataman, eli tutun ja turvallisesti lähestyttävän kasvattajan läsnäolo päivähoidon aikana. (Kanninen & Sigfrids. 2012 s. 67.)

Sekä lapsella, että huoltajalla on odotuksia yksilöllisestä kohtaamisesta. Kasvatuskumppanuus arvostavalla, avoimella ja vastavuoroisella vuorovaikutuksella on erittäin tärkeää päivähoidon aloittamisessa yksilöllisen kohtaamisen

mahdollistamiseksi. Kasvatuskumppanuus nousee vahvaan rooliin huoltajien epävarmuuden vähentämiseksi tilanteissa, jossa lapsi on juuri aloittanut päivähoiton, tai jos henkilöstömuutokset tai ryhmän sisäiset muutokset vaivaavat perhettä. Toimiva kasvatuskumppanuus, perheen ja kasvattajan välinen vuoropuhelu, ovat lapsen turvana päiväkodin arjessa. Päivittäiset keskustelut nousevat avainrooliin kerran tai kaksi kertaa vuodessa järjestettävien varhaiskasvatussuunnitelma-keskustelujen sijaan. (Laaksonen, 2022, s.18–33.)

Parhaimmillaan päivähoiton aloitus tukee koko perheen hyvinvointia antamalla huoltajille mahdollisuuksia parantaa elämänlaatuaan ja lapselle kaverisuhteita, sekä yhteisöön kiinnittymistä (Laaksonen, 2022, s.18–33). Toimiva päivähoiton aloitus lapsen näkökulmasta vaatii lämpimän ja välittävän suhteen kasvattajan ja lapsen välille, niin että lapsi kokee, että hänestä välitetään ja että hänen tarpeensa huomioidaan. (Kanninen & Sigfrids., 2012, s.54, 59.)

4.2 Päiväkotiympäristön haasteet

Päiväkotimaailma on hektinen ympäristö ja vaatii paljon sopeutumista pieneltä lapselta. Muuttuvat tilanteet vaativat lapselta tarkkaavuutta ja kykyä havainnoida muita lapsia ja aikuisia. Päiväkotipäivä voi olla lapselle kuormittava, vaikka mitään negatiivista ei olisikaan tapahtunut. (Laaksonen, 2022, s.79.) Keltikangas-Järvinen (2012, s.155–157) kyseenalaistaa ryhmätoiminnan hyödyt alle kolmevuotiaalle, sillä lapsi tarvitsee vastauksen miltei jokaiseen signaaliinsa. Alle kolmevuotiaan lapsen aivojen kehitystason vuoksi, lapsen on mahdotonta hallita kaikkia eteen tulevia asioita. Kasvattajan reagoinnin merkitys on tärkeää lapsen käytöksen ohjaamisessa, mutta erityisen tärkeää tunnetilojen ohjauksessa ja itsesäätelyssä. (Keltikangas-Järvinen 2012, s.155-157.)

Yhdenvertaisuus ja toisen erilaisuutta kunnioittava asenne, yhteistyön arvostaminen ja lasten, sekä huoltajien osallisuus ovat tärkeitä tekijöitä toimintakulttuurin rakentamisessa. Vahva yhdessä rakennettu toimintakulttuuri luo puitteet turvalliseen varhaiskasvatukselle, jossa kaikkien mielipiteille, sekä arvoille on tilaa ja hyväksyntää. Kasvattajan tehtävänä on rakentaa ympäristöä leikkiin

kannustavaksi, sekä puuttua ristiriitoihin rakentavalla ja sensitiivisellä suhtautumisella. (Opetushallitus, 2022 s.31–32.) Myönteisellä ryhmätoiminnalla on merkitystä ja sillä, että kaikki lapset saavat omassa vertaisryhmässään osakseen positiivisia kokemuksia. Hyvän, lapsen etua ajavan toimintakulttuurin muodostumiseen vaikuttavat johtamiskulttuuri, oppimisympäristöt, rakenteelliset tekijät yksikössä ja asenteet, sekä arvopohja, jolla ryhmän kasvattajat tekevät työtä. (Laaksonen, 2022, s.160.)

Varhaiskasvatuksen resurssipula ja suuret ryhmäkoot aiheuttavat lasten kehitykselle omat haasteensa. Varhaiskasvatuksen heikko resurssitilanne voi vaikuttaa lasten kehittyviin taitoihin, jos kasvattajat vaihtuvat tiuhaan tahtiin, eikä tuttua ja turvallista kasvattajaa ole. (Keltikangas-Järvinen, 2012, s. 155–157.) Lapsen yksilöllisten piirteiden tunnistaminen on tärkeää ryhmän toiminnassa, kuten lasten sijoittelussa ryhmätilanteissa heidän kehittyviä taitojaan palvellen, niin, että lapset voivat oppia vertaiseltaan parhaalla mahdollisella tavalla (Kanninen ym., 2012, s.188). Kun kasvattaja on tuttu, osaa hän myös siirtymätilanteissa tunnistaa lasten persoonallisuuden piirteet ja ennakoida siirtymä- ja toimintatilanteissa tulevat haasteet niitä välttämällä. Vieras kasvattaja ei näitä yksilöllisiä piirteitä tunnista, eikä silloin osaa toimia lapsiryhmän edun mukaisesti. (Kanninen & Sigfrids., 2012, s.177.)

Kiire, ja puutteelliset resurssit aiheuttavat myös kasvattajille paineita, jotka voivat purkautua väärällä tavalla. Ahdistus voi aiheuttaa negatiivista suhtautumista lapseen ja palautetta saattaa antaa väärällä tavalla, jolloin rakentava ja positiivinen suhtautuminen jää taka-alalle. Jatkuva negatiivinen huomio esimerkiksi haasteellisen lapsen kohdalla vaikuttaa heikentävästi hänen itsetuntoonsa ja sosiaalisten taitojen kehitykseen. (Kanninen & Sigfrids., 2012, s.167.)

Päiväkodin meluisuus vaikuttaa heikentävästi lasten keskittymis- ja oppimiskykyyn. Melulla on haittaa kognitiivisen kehityksen kaikilla osa-alueilla ja vaikuttaa haitallisesti myös kuuloon, jopa alentaen sitä. Melun aikana puhumaan opettelevan lapsen puheenkehitys häiriintyy, sillä hän ei kuule puhutun kielen äänteitä. Lapsilla, joilla on kuulorajoitteita, tarkkaavuuden häiriöitä tai ovat vieraskielisiä, meluhaitat ovat suurempia. (Keltikangas-Järvinen, 2012, s. 92–93.) Levottoman

päiväkotiympäristön on tutkimuksissa todettu nostavan joidenkin lasten kortisolitasoja, joka kertoo ylikuormittuneisuudesta. Kortisolitasojen kohoaminen lapsilla on yhteydessä päiväkodin toiminnan laadun heikkouteen tai huonoon suunnitteluun. Ylikuormittuneen lapsen kehittyminen on vaarassa ja ylikuormitus voi vaikuttaa kognitiiviseen kehitykseen, muistiin, minäkuvaan ja sosiaalisiin taitoihin, lapsesta voi tulla aggressiivinen tai hän saattaa vetäytyä sosiaalisista kontakteista. (Kanninen & Sigfrids., 2012, s. 58, 189.)

Meluisuuteen ja levottomuuteen vaikuttavat aikuisten lukumäärä, ryhmäkoot, toimintatapojen valinta ja tilojen suunnittelu. (Kanninen ym., 2012, s.189.) Tilojen suunnittelussa tulisi ottaa huomioon, että tiloja rauhalliseen pienryhmätoimintaan on saatavilla. Rauhallinen pienryhmätoiminta voidaan saavuttaa myös toimintatapojen suunnittelulla, kuten ryhmätoimintojen porrastamisella, sekä lapsiryhmien persoonallisen dynamiikan huomioimisella. Pienryhmätoiminnassa kasvatustajalla on enemmän mahdollisuuksia kohdata lapsia yksilöllisesti, sekä kehittää koko ryhmän välistä vuorovaikutusta. Myös melutaso vähenee ja lapsilla on näin mahdollisuuksia kehittyä paremmin kuin isossa ryhmässä toimiessaan. (Marjanen ym., 2013, s.158–159.)

4.3 Varhaiskasvatustilaki ja sen velvoitteet

Opetushallitus on antanut valtakunnallisen määräyksen varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, jonka tehtävänä on määrittää laatua varhaiskasvatuksen toiminnalle. Tämän pohjalta tehdään päiväkotien paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ja myös lasten henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatustilaki on ohjaava asiakirja varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. (Opetushallitus, 2022, s. 7.)

Lapsen yksilöllinen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan jokaiselle lapselle, joka on varhaiskasvatuksessa yksityisessä, tai kunnallisessa päiväkodissa, tai perhepäivähoidossa. Henkilökohtaisella varhaiskasvatussuunnitelmalla tuetaan lapsen kokonaisvaltaista kehitystä ja suunnitelma antaa tavoitteet henkilökunnan pedagogiselle toiminnalle tukien lapsen hyvinvointia ja oppimista. Lapsiryhmässä

kaikkien lasten varhaiskasvatussuunnitelmista tehdään koonti niin, että lapsiryhmän keskeiset tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnassa ja kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma kulkee lapsen mukana läpi varhaiskasvatuksen ja lapsen henkilökohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioidaan säännöllisesti. Suunnitelma on tarkastettava vähintään vuosittain. Varhaiskasvatussuunnitelma on kuitenkin tarkistettava myös silloin kun se on lapsen edun mukaista ja syypohjaista. (Opetushallitus, 2022, s.10–11.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet antaa yhtenäisen arvopohjan varhaiskasvatukseen, jolloin yhdenvertaiset edellytykset lapsen oppimiselle, kasvamiselle ja kokonaisvaltaiselle kehitykselle toteutuisivat. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan opetushallituksen antamien varhaiskasvatuksen perusteiden mukaisesti. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma tulee olla tehtynä niin kunnallisella, kuin yksityiselläkin varhaiskasvatuksen järjestäjällä. Yksityiseksi varhaiskasvatuksen järjestäjäksi katsotaan myös perhepäivähoito. (Opetushallitus, 2022, s. 7.)

Vaikka varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatusta tuottavia toimijoita, silti toimintamodoissa on eroa. Eroja on jokaisen toimijan resursseissa. Erot näkyvät muun muassa henkilöstörakenteessa, koulutus- ja kelpoisuusvaatimuksissa, suhdeluvuissa ja lapsiryhmän kokonaisluvuissa. Varhaiskasvatusta tuottavan palvelun mallin mukaan, myös tuen mahdollisuuden saaminen vaihtelee. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa tehdessä erilaiset toimintamuotojen piirteet on otettava huomioon, ja sen perusteella myös tavoitteet on kohdistettava toimintamuotoon sopivaksi. (Opetushallitus, 2022, s.17–18.)

Varhaiskasvatuslaissa tehtiin muutos 1.8.2020. Lain muutos palautti jokaiselle lapselle oikeuden varhaiskasvatukseen yhdenvertaisesti. Kunnalla on velvollisuus järjestää riittävää varhaiskasvatusta sitä tarvitseville lapsille. Kunnilla on oikeus itse päättää miten varhaiskasvatuksen järjestävät. Palvelu voi olla kunnan tuottamaa tai yksityistä. (Opetus ja kulttuuriministeriö, 2019.)

Varhaiskasvatuslaissa on määritelty keskeisesti kymmenen kohdan tavoitteet varhaiskasvatukselle. Laki asettaa tavoitteeksi edistää lapsen kokonaisvaltaista kasvua ikätasoisesti ja lapsen henkilökohtaisen kehityksen mukaan, sekä edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja terveyttä. Tavoitteena on myös edistää elinikäistä oppimista ja tukea lapsen omaa oppimista ja edistää tasa-arvon toteutumista koulutuksessa.

Laissa varhaiskasvatuksella tavoitellaan myös turvallista, terveellistä, kehittävää ja oppimista edistävää ympäristöä varhaiskasvatuksessa, sekä lapsen yhdenvertaisuutta, että oikeutta pysyviin ihmissuhteisiin ammattihenkilöstön kanssa. Laki tavoittelee myös tuen tarpeen tunnistamista ja monialaista yhteistyötä, sekä lapsen osallisuutta, joka on lapsen mielipiteen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien huomioimista ja tarjoamista. Myös kasvatusyhteistyö kodin ja varhaiskasvatuksen välillä löytyy tavoitteista, samoin yhdenvertaisuuden edistäminen. Vuorovaikutustaitojen kehittämiseen ja ihmisten väliseen kunnioittavaan kohtaamiseen ja osallisuuteen yhteiskunnassa tähdätään myös näillä tavoitteilla. (540/2018 3§.)

5 KIRKON VARHAISKASVATUS

5.1 Kristillinen kasvatus

Yhdenvertaisuus ja jokaisen ihmisen arvostus ovat lähtökohtana kristilliselle uskolle. Ihmisen arvo ei ole sidottuna maallisiin saavutuksiin, jokainen ihminen on ihme (Porkka & Valtonen, 2021).

Kristillisen kasvatuksen käsitteitä käytetään eri konteksteissa eri tavoin. Yksiselitteistä määritelmää kristilliselle kasvatukselle ei ole. Kristillisessä kasvatuksessa on kuitenkin yhtenäisiä tyypillisiä piirteitä ja ne voi huomata tarkastellessa kasvatuksen erilaisia määritelmiä, esimerkiksi normatiivisuus, intentionaalisuus ja vuorovaikutus. Normatiivisuus käytännössä tarkoittaa sitä, että kasvatus on

jatkuvasti arvosidonnaista ja kasvatustyössä tavoitellaan samalla päämääriä, kuten hyvää elämää ja siihen otetaan kantaa päämääriä asettamalla. Normatiivisuus-käsitteen alle kuuluu myös kasvatushenkilöstö. Fyysisellä olemuksellaan ja teoillaan kasvattaja on edustamassa arvojaan kohtaamisissa. Intentionaalisuus käytännössä tarkoittaa sitä, että kasvatuksella on kasvatukselliset tietoiset, sekä päämääräiset tavoitteet. Vuorovaikutus on kasvatettavan ja kasvattajan välistä suhdetta. Johtuen kasvatuksen normatiivisuudesta ja intentionaalisuudesta on tämä suhde erityisluonteinen. Kristillistä kasvatusta voidaan siksi pitää arvoihin sitoutuneena toimintana, joka on päämääräsuunnattua ja se toteutuu vuorovaikutussuhteessa, joka on erityinen. Koska kristillinen kasvatusta on intentionaalista ja normatiivista, sisältyy kasvatukseen silloin pedagogisuus. (Muhonen & Tirri, 2008, s.63–64,81.)

5.2 Kirkon varhaiskasvatuksen toteutus

Suomen evankelisluterilaiseen kirkkoon kuuluu noin 3.8 miljoonaa henkilöä, tämä tekee kirkosta Suomen suurimman uskonnollisen yhteisön. Eri seurakunnat toteuttavat varhaiskasvatusta ja perhetoimintaa monissa eri muodoissa, joita ovat, esimerkiksi kerhot, musiikkileikkikoulut, retket, leirit, sekä alkuopetuksen oppilaille suunnattu koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta. (Suomen evankelisluterilainen kirkko, i.a./a.)

Kirkon varhaiskasvatusta on lapsen ja perheen kohtaamista ja hyvää vuorovaikutusta eri tilanteissa. Lapsen myötä kohdataan koko perhe. Toiminnassa on sosiaalisten taitojen opettelua, luovuutta, liikuntaa ja osassa toimintaa myös kristillistä kasvatusta. Onnistumisia ovat esimerkiksi perheen saaminen lapsen kautta mukaan seurakunnan toimintaan, koululaisten kerhoissa kivan harrastuksen löytäminen, hyvien kaverisuhteiden löytäminen esimerkiksi päiväkerhossa tai perhekerhossa. (Anne Ridell, kirkon lastenohjaaja, henkilökohtainen tiedoksianto, 8.12.2022.)

Lapsi huomioidaan kirkon varhaiskasvatuksessa ikäänsä vastaavalla tavalla. Haasteita voi olla erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa

iltapäiväkerhossa, kun työntekijäresurssit ovat rajalliset. Näistäkin on yleensä selvitty vanhempien kanssa asioista sopimalla. Kirkon varhaiskasvatuksen taustalla on kristillinen arvopohja, joka toteutuu arjessa perheiden parissa, eri työmuodoissa. Yhteistyökumppaneiden kanssa toimiessa, joita on esimerkiksi päivähoito, kunnioitetaan erilaisia näkemyksiä ja toimitaan myös katsomusvapaasti osassa tilaisuuksista. Näissä tärkeää on avoin tiedottaminen puolin ja toisin. (Anne Ridell, kirkon lastenohjaaja, henkilökohtainen tiedoksianto, 8.12.2022.)

Kirkon varhaiskasvatus toteuttaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisia periaatteita ja pedagogiikkaa. Kirkon varhaiskasvatuksella on kuitenkin oikeus säilyttää omaleimaisuutensa. Kirkon varhaiskasvatuksen perustehtävä on tukea kristillistä kasvatusta perheissä ja kristillisen ihmiskäsityksen mukaisesti myös lapsen kokonaisvaltaista kasvua. (Valtonen & Ojell, 2023.)

Dialogisuus on osa myös kirkon varhaiskasvatuksen työtä. Dialogi sopii kohtaamiseen, keskusteluihin ja työskentelyyn ilman ikärajoja. Dialogissa pyritään siihen, että keskustelut ovat rakentavia ja tasavertaisia. Dialogi perustuu avoimeen kohtaamiseen, vastavuoroisuuteen, kunnioitukseen ja luottamukseen. Keskeistä on kuuntelemisen taito ja halu ymmärtää ihmisiä ja heidän erilaisia näköalojansa. Dialogilla pyritään pääsemään yhteisen ymmärtämisen lisäämiseen. Myönteinen ajattelu on aina avainroolissa, kun ihmiset kohtaavat dialogissa. Tämä mahdollistaa sen, että kohtaamisissa voidaan ajatella aina syntyvän jotakin uutta. Se tekee dialogista osallistujille onnistuneen tapahtuman. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, i.a./b.)

Kastettujen lasten määrä vähenee yhteiskunnassa. Seurakunnille kastettujen lasten määrän väheneminen tarkoittaa sitä, että toiminnassa mukana on lisääntyvässä määrin niitä lapsia, joita ei ole kastettu. Myös perheet ovat eri tilanteissa ja perheen sisäiset katsomukset saattavat erota paljon toisistaan. Kirkon varhaiskasvatuksen lähivuosien haasteet koskevatkin sitä, miten kohdataan ne toimitaan osallistuvat lapset ja perheet, jotka eivät kirkkoon kuulu. (Valtonen & Ojell, 2023.)

5.3 Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa

Varhaiskasvatuksen perusteissa seurakunta on nimetty esimerkiksi paikallisesta yhteistyöstä. Kun yhteistyötä toteutetaan, on aina huomioitava lapsen etu, joka sen kanssa toteutetaan tavoitteiden ja ohjaavien asiakirjojen pohjalta. (Ojell & Haapsalo, 2018.)

Seurakunta toteuttaa yhteistyötä monipuolisesti. Yhteydenpito on avainasemassa yhteistyölle, sillä se mahdollistaa molemminpuolisen kommunikaation. Yhteistyö mahdollistaa monipuolisen ammatillisuuden ja osaamisen jakamisen. Seurakunnat kutsuvat varhaiskasvatuksen henkilöstöä yhteistyöpalavereihin. Yhteistyöpalavereissa suunnitellaan tulevaa yhteistyötä sekä teemoja. (Jukka Holopainen, Rovasti, Henkilökohtainen tiedoksianto 6.4.2022.)

Varhaiskasvatussuunnitelmassa seurakunta on mainittu yhdeksi varhaiskasvatuksen kumppaniksi. (Opetushallitus, 2022. s.31.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa myös kerrotaan siitä, kuinka varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muokkautuvaa yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus pitäisi nähdä voimavarana ja varhaiskasvatuksessa tulisi ymmärtää, että siihen osallistuvilla on perusoikeus uskontoon ja katsomukseen. Varhaiskasvatus onkin paikka, jossa hyödynnetään monimuotoista kulttuuria ja katsomuksellista monimuotoisuutta, jossa myös evankelisluterilainen kirkko on osana. (Opetushallitus, 2022 s.27.)

Seurakunta toimii yhteistyössä varhaiskasvatuksen kanssa. Hyvänä ja toimivana yhteistyömallina toimii kumppanuuden kori -malli. Yhteistyö seurakunnan ja varhaiskasvatuksen välillä jaetaan neljään koriin. Korit ovat yleissivistävä kori, perinteisiin juhliin perustuva kori, uskonnollisten tilaisuuksien kori, sekä kasvun ja hyvinvoinnin kori. Korimallin tarkoituksena on helpottaa yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja seurakunnan välillä, tarjoamalla myös uskonnottomia palveluja. (Suomen evankelis- luterilainen kirkko, i.a./c.)

6 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tarkoituksena on tutkia kaveritaitojen kehittämisen keinoja Montessori-varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena on tuottaa tietoa aiheesta ja pohtia voisiko kirkon varhaiskasvatus saada tukea montessoripedagogiikan käytännöistä tähänhetkiin toimintaansa ja mahdollisesti myös kehittää toimintaansa nämä mahdollisuudet huomioiden. Tavoitteena on myös vertailla saatuja tutkimustuloksia kirkon varhaiskasvatuksen periaatteisiin.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten montessoripedagogiikka tukee leikki-ikäisten kaveritaitoja?
2. Minkälaisia haasteita leikki-ikäisten kaveritaitojen kehittämisessä havaitaan?

7 TUTKIMUSMENETELMÄT, AINEISTON KERUU JA ANALYYSI

7.1 Aineiston keruu ja analyysi

Toteutimme opinnäytetyömme empiirisen tutkimuksen menetelmin. Empiirisellä tutkimuksella tarkoitetaan kokemukseen ja havaintoihin perustuvaa tutkimustyötä (Kallinen & Kinnunen, i.a.). Tutkimuksen vaiheisiin kuuluivat alustavan tutkimusongelman tunnistaminen, joka tapauksessamme on kaveritaitojen tukemis- ja kehittämiskeinojen selvittäminen Montessori-varhaiskasvatuksessa. Tämän jälkeen perehdyimme aiheeseen tarkemmin ja päätimme tutkimuskysymykset. Tässä kohtaa rajasimme tutkittavaa kohderyhmää iän perusteella ja hankimme yhteistyökumppaniksi Pakilan Montessori-leikkikoulun. Päädyimme tuottamaan

aineistoa teoreettisen viitekehyksen lisäksi sähköisen, leikkikoulun kasvattajille suunnatun haastattelun ja leikkikoulussa tapahtuvan havainnoinnin avulla.

Lähetimme haastattelun Webropol-työkalun kautta leikkikoulun seitsemälle työntekijälle, joista haastatteluun vastasi kolme. Haastattelukutsu lähetettiin kesäkuussa. Yritimme saada lisää vastauksia lähettämällä muistutusviestit syyskuun ja marraskuun aikana. Suurien lukumäärien tavoittelu vastauksissa ei kuitenkaan usein kerro tutkimuksen laadusta, sillä tärkeämpää on saada tutkimukseen enemmän oivaltavuutta ja syvyyttä, kuin laajuutta (Kallinen & Kinnunen, i.a.). Haastattelussa oli 11 puolistrukturoitua kysymystä, joista ensimmäiset seitsemän koskivat vuorovaikutus- ja kaveritaitojen mahdollisuuksia ja loput neljä vuorovaikutus- ja kaveritaitojen haasteita. Kysymykset olivat siis kaikille vastaajille samat, ja vastauskentät olivat tyhjä, vastaajat itse muotoilivat vastauksensa haluamallaan tavalla. Puolistrukturoitu haastattelu mahdollistaa kysymysten laatimisen ennakkoon, jolloin haastattelun teema pysyy tutkimuksen aiheessa, mutta vapaa- muotoinen vastausmahdollisuus valmiiden vastausvaihtoehtojen sijaan antaa haastateltaville mahdollisuuden kertoa ajatuksistaan ja kokemuksistaan omin sanoin (Kallinen & Kinnunen, i.a.). Kaksi kolmesta vastaajasta vastasi kaikkiin kysymyksiin, ja yksi vastaajista jätti viimeisen kysymyksen tyhjäksi. Haastattelukysymykset löytyvät liitteenä. (Liite 1).

Aineiston keruun jälkeen analysoimme haastatteluun saamamme vastaukset lukemalla ne huolellisesti läpi ja vertailemalla vastauksia toisiinsa etsimällä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia vastausten sisällöistä. Analysointimenetelmänä käytimme teemoittelua. Teemoittelun tavoitteena oli paikantaa vastauksista olennaiset aiheet ja usein esiintyvät vastaukset saadaksemme vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Lisäksi käytimme analyysimuotona laskemista. Laskemisen avulla selvitimme, esimerkiksi kuinka monta kertaa samat kaveritaitojen tukemisen keinot toistuivat haastatteluissa. Mikäli haastatteluista esiin nousevien asioiden tarkastelua ei suhteessa toisiinsa toteuteta, jää analyysi kesken ja ulkokohtaiseksi (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s.174). Tarkastelun jälkeen onkin tärkeää palata takaisin kokonaisuuden tulkintaan (synteesi), jotta sitä päästään hahmottamaan teoreettisesti uudelleen hankitun tiedon valossa (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s.144). Laadukkuutta voidaan etukäteen tavoitella hyvän haastattelurungon laatimisella,

sekä aineiston huolellisella ja nopealla litteroinnilla (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s.184–185).

7.2 Havainnointi

Havainnointi antaa tekijälleen paljon tietoa ja konkreettista kokemusta aiheesta, menetelmänä se kuitenkin vaatii paneutumista ja keskittyneisyyttä. Havainnointi on myös yksi konkreettisista työmenetelmistä montessoriohjaajien arjessa. Havainnoimalla eri asioita luokkatilassa voidaan esimerkiksi havaita, kuinka usein lapset hakeutuvat tietyn toiminnan pariin ja tämän avulla voidaan kehittää toimintaa. Suomen Montessori Koulutuksen johtava kouluttaja Marja-Leena Tyrväinen pitää oppitunteja havainnoinnista ja häneltä olemme saaneet arvokasta tietoa havainnointiin liittyen. Havainnoidessa lapsiryhmän toimintaa vierailijan tulee olla luokkatilassa kuin karpäsenä katossa, tarkkaillen ympäristössään tapahtuvia asioita niihin puuttumatta. Havainnoitavan tilanteen tulee siis antaa kehittyä vapaasti. Havainnoitsijan tulee olla myös tietoinen siitä, että havainnointikykyyn vaikuttavat omat tunnetilat, esimerkiksi väsymys. (Marja-Leena Tyrväinen, AMI Montessori Primary trainer, henkilökohtainen tiedonanto 15.9.2013.)

Havainnointiin on olemassa erilaisia valmiita työvälinepohjia, eli pedagogisia arviointityökaluja. Näistä yksikään ei kuitenkaan varsinaisesti suoraan sovellu kaveritaitojen tukemisen havainnointiin, joten havainnoimme lapsiryhmien ja kasvattajien toimintaa vapaan havainnoinnin keinoin. Vapaa havainnointi sopii menetelmäksi hyvin silloin, kun aiempaa tutkimustietoa ei ole paljon. On tärkeää tietää havainnointihetkellä mitä havainnoidaan, joten laadimme havainnoinnin tueksi havainnointipohjan (Liite 3), joka tuki vapaan havainnoinnin suorittamista. Paneuduimme erityisesti havainnoimaan konkreettisia kaveritaitojen tukemisen ja kehittämisen menetelmiä leikkikoulun arjessa niin ohjatun toiminnan, kuin vapaan leikin aikana. Havainnoinnin aikana teimme tarkat muistiinpanot myöhempiä analysointia varten.

8 TUTKIMUSTULOKSET

8.1 Havainnointi Montessori-leikkikoulussa

Suoritimme opinnäytetyötämme koskevan havainnoinnin 23.8.2022. Havainnoimme leikkikoulussa olevien 2–6- vuotiaiden lasten ja kasvattajien toimintaa ryhmissä. Havainnoinnin suoritimme kiireettömästi ja Montessori-leikkikoulun käytännön arkeen osallistumatta/vaikuttamatta.

Montessori-leikkikoulun ilmapiiri oli rauhallinen ja positiivinen. Lapset olivat ohjautuneet pihaleikkeihin, ja tekemiseen leikki- ja luokkahuoneessa. Aikuiset opastivat lapsia ystävällisesti. Aikuisten kehonkieli, liikkuminen ja äänenpainot olivat rauhallisia. Ohjaajat toteuttivat työssään kokoaikaista lapsiin kohdistuvaa observointia, eli havainnointia. Observoinnin välittämän tiedon kautta ohjaaja myös ohjaa lasta. Ohjaamista tapahtuu esimerkiksi siten, että nuorempaa lasta ohjataan ikäkehitykseltään vanhemman lapsen vaikutuspiiriin, tästä nuorempi lapsi saa oppimisen ja onnistumisen kokemuksia. Samaan aikaan myös vanhempi lapsi saa onnistumisen kokemuksen, oman osaamisensa jakamisesta. Vuorovaikutukseen liittyminen tapahtuu tässä yhteisen mielenkiinnon kautta. Esimerkkinä havainnoimme pienen välipalan valmistusta lasten toimesta. Tämän mahdollistaa valmisteltu ympäristö, jossa lapsen on helppo toimia. Valmisteltu toimintaympäristö todella auttaa lasta tekemään itse. Samalla normaali ja ystävällinen vuorovaikutus ja tekemisen jakaminen pääsevät keskeiseen rooliin siten, että lapsi on aktiivinen osallinen ja toimija. Montessoripedagogiikalle tyypilliset arjen työt tuovat näin lapselle myös mahdollisuuden harjoittaa samalla kaveritaitoja. Lasten keskinäisestä puheesta tekemisen keskeltä kuului ystävällisiä sanoja; esimerkiksi antaisitko, ottaisitko, saisinko. Lapset saavat näin ollen keskenään positiivisia kokemuksia hyvästä vuorovaikutuksesta ja kuulluksi tulemisesta, sekä yhdessä tekemisestä.

Yhteinen arvopohja kasvattajien välillä, eli sitoutuminen montessoripedagogiikkaan näkyy toiminnassa. Työlinjat ja tavat toimia olivat ohjaajilla samanlaiset tai toisiaan tukevat. ”Yhteiset lapset” -ajatus näkyi toiminnassa ja lapsia kohdattiin

yli ryhmärajojen. Ohjaajilla vaikutti olevan aikaa kiireettömään kommunikointiin niin keskenään, kuin lasten kanssa. Suurelta osin kommunikointi tapahtui aina niin, että siihen osallisena oli myös lapsi. Kiireettömässä vuorovaikutuksessa lapsen ja aikuisen välillä, tai lasten välillä keskenään, syntyi aitoa dialogia.

Montessoripedagogiikassa pidetään tärkeänä toista kunnioittavaa kohtaamista. Montessoriluokkaan ei kuulu esimerkiksi huutaminen. Lapset ja aikuiset hakeutuvat sen henkilön luo kenen kanssa haluavat keskustella. Jokaista toimijaa myös vastuutetaan korjaamaan omasta tekemisestään aiheutuneet jäljet, sekä käyttäytymään muutenkin hyvien tapojen mukaisesti. Jos lapsi haluaisi liittyä jo käynnissä olevaan leikkiin, on aina kysyttävä lupa jo muilta leikissä olevilta. Leikkikoulussa havainnoidessamme näimme, miten aikuiset ja lapset käytännössä hakeutuivat sen henkilön luokse, jota halusivat puhutella. Näimme myös käytännössä, miten lapsi lähestyi toista lasta kunnioittavasti ja ystävällisesti esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsi kysyi toiselta lapselta, saako hän tulla mukaan piirtämään. Sama käytäntö toistui myös välipalan valmistamisen ja kotileikin yhteydessä.

Montessori-leikkikoulun lapset tuntevat toimintaympäristönsä ja sen tavat. Huomasimme, että lapset toimivat usein itsenäisesti ilman aikuisten ohjausta. Toimintakulttuuri ja tilat (luokka ja leikki), jotka montessoripedagogiikka tarjoaa, tukevat näin ollen lapsen myönteistä ryhmätoimintaa. Lasten oman toiminnanohjaus on myös sujuvaa. Valmisteltu ympäristö palvelee selkeästi niin lasta kuin kasvattajaa. Silloin kun lapsi ei itse ohjautunut, näkyi ohjaajan kyky tulkita toimetonta lasta ja saattaa hänet toiminnan pariin. Toisen huomioiminen toiminnassa lähtee montessoripedagogiikasta, ajatuksesta auta minua, jotta voin tehdä itse. Tämä ajatus kantaa selkeästi käytännössä. Apua tarvitsevaa opastetaan ystävällisesti niin ohjaajan, kuin muiden lasten toimesta ja silloin kun lapsi ei tarvitse apua, luotetaan lapseen ja lapsen annetaan tehdä itse. Itse tekeminen selkeästi tukee lapsen itsetuntoa. Huomasimme, että lapset ohjautuvat tekemään toimintaansa lähes poikkeuksetta siten, että toimintaan on tilaa tulla mukaan. Tässäkin tilanteessa ilmapiiri on kohtaava ja keskusteleva. Lapset ottavat toisiinsa kontaktia, mutta myös tekemisen rauha säilyy. Jos tekemisessä syntyy erimielisyyttä, lapset käyttävät dialogin keinoja ja neuvottelevat itsenäisesti ilman aikuisen apua tilanteen ratkaisupisteeseen. Aikuisen tuki on tarvittaessa saatavilla. Huomioimme jo hyvin

pienen lasten kykenevän selvittämään pieniä ristiriitoja itsenäisesti ilman aikuisen apua.

Observoidessamme Montessori-leikkikoulussa huomasimme, että lapsilla on hyvät viestintätaidot keskenään, mutta myös suhteessa leikkikoulun aikuisiin. Lasten tarpeet tulevat kuulluksi niin toisille lapsille, kuin ryhmän aikuisille. Jotta lapsi voi liittyä esimerkiksi tekemiseen tai leikkiin toisen kanssa, tulee hänellä olla taito liittyä vuorovaikutukseen. Montessoripedagogiikka tukee vuorovaikutusta, joka on avainasemassa myös kaverisuhteiden muodostumisessa. Lapsella on mahdollisuus harjoitella ystävällistä kohtaamista ja toisen huomioon ottamista niin isommassa ryhmässä, kuin pareittain tai pienemmällä porukalla.

Montessoripedagogiikan arvo; hyväksy minut sellaisena kuin olen, on toiminnassa läsnä ja se näkyy myös siinä, että lapsi, joka on lohduton, saa lohdutusta niin ohjaajalta, kuin toiselta lapselta. Empatiakyky tulee näin meille näkyväksi. Tunteita ei kielletä, vaan niihin suhtaudutaan myönteisesti. Havaitsimme ryhmässä turvallista kiintymystä lasten ja ohjaajien välillä. Turvallinen kiintymys mahdollistaa vuorovaikutuksen rakentumista ja edesauttaa yhteiseen toimintaan osallistumista.

Positiivisen käytöksen vahvistaminen näkyi leikkikoulun toiminnassa kehotuksena näyttää mallia pienemmille. Kun vahvistetaan toivottua käytöstä, vahvistetaan silloin konkreettista tai sosiaalista vahvistajaa. Konkreettisia vahvistajia on mahdollista käyttää jo hyvin pienillä lapsilla, mutta konkreettiset vahvistajat toimivat myös päiväkotikäisillä ja jopa koululaisilla. Konkreettisen palkitsemisen hienous piilee sen sitoutumattomuutena palkinnon antajan persoonaan. Kun taas puhutaan sosiaalisesta vahvistajasta, on se täysin sidoksissa palkkion antajan persoonaan. Kun käytetään eri palkitsemisen muotoja, voidaan niihin yhdistää tunneilmaisua, joka toimii sosiaalisena vahvistajana, kehollisena esimerkiksi halusta, syliin ottamista tai taputusta. (Keltikangas-Järvinen, 2010, s.229.) Toiminnassa näkyi päivän aikana, kuinka kasvattaja koskettaa lasta tekemisessä, ja toisinaan ilmaisee sanallisesti lapsen onnistumisen. Myös lasten keskinäisessä tekemisessä näkyi koskettaminen ja kannustava puhe.

Lasten leikit olivat pitkäkestoisia. Lapsilla oli myös tilojen puolesta mahdollisuus pitkäaikaiseen leikkiin. Leikillä on mahdollisuus jatkua tulevaisuudessa, sillä esimerkiksi kotileikki on kiinteästi paikoillaan leikin puolella. Havainnoimamme kotileikki kesti havainnointikerrallamme noin tunnin ajan. Kaveritaidot pääsevät kehittymään, kun lapsella on ennalta tuttuja leikin mahdollisuuksia. Esimerkiksi kotileikissä näimme lapsen, jonka rooli vaihtui leikin aikana. Lapsi oli koira ja isovelji, rooleista neuvoteltiin ja yhteisymmärrykseen päästiin lasten itsenäisen neuvottelun tuloksena.

8.2 Henkilöstön haastattelu

Henkilöstön haastattelun vastauksissa nousi esiin toistamiseen arjen toiminta kaverisuhteiden kehittämisen tukena. Vahvistavina keinoina arjessa koettiin aikuisten vuorovaikutusmalli ja esimerkki, aikuisen havainnointi ja ristiriitatilanteissa asioiden sanoittaminen, eri-ikäisten lasten ryhmä, jossa mallioppimista muilta lapsilta tapahtuu, sekä yhdessä muiden lasten kanssa toimiminen niin pienryhmissä, kuin vaikkapa kaksin toisen lapsen kanssa.

Vastaajat kertoivat käyttävänsä ryhmäytymisen tukena erilaisia liikunta- ja laulu-leikkejä, sekä yhteisleikkejä aikuisen tuella. Vastauksissa toistuu tässäkin montessoriryhmän ikärakenteen mahdollistama isompien lasten tuki ja esimerkkinä toimiminen uusille pienille aloittajille.

Oman roolinsa tärkeiksi kohdiksi kaveritaitojen kehittämisen näkökulmasta vastaajat nostivat havainnoinnin, tuen ja tunteiden sanoituksen keinot. Kaksi kolmesta vastaajasta koki haasteellisiksi ajan puutteen, joka rajoittaa kasvattajien mahdollisuuksia osallistua mukaan lasten leikkeihin. Aikuisten osallistumista pidettiin tärkeänä ja sen mainitsi vastauksissaan jokainen osallistuja. Yksi vastaajista kertoi ulkoilun olevan hyvä ajankohta leikkeihin osallistumiselle.

Vastaajat kertoivat vuorovaikutus ja kaveritaitojen tueksi käytettävän tunnekuva-kortteja, sekä vahvuusvariksen materiaalia. Käytössä on myös erilaisia vuorovaikutustaitoja käsitteleviä kirjoja. Vastaajat kokivat materiaalia tärkeämmäksi

tukimuodoksi vertaisryhmän ja aikuisen tuoman mallin, sekä valmistellun ympäristön, joka itsessään tukee lapsen luontaista mahdollisuutta vuorovaikutukseen. Materiaalit eivät myöskään ole koko henkilöstön käytössä ja yksi vastaajista koki, että niiden käytön tulisi olla säännöllisempää koko henkilöstön keskuudessa.

Kysyttäessä kaveritaitojen kehittämisen haasteista kaikki vastaajat kertoivat ajan rajallisuuden. Yksi vastaajista kertoi toimistotöiden ja muun vastaavan toiminnan vievän aikaa esimerkiksi leikin kehittämisen ajasta. Kaksi vastaajista koki henkilökunnan erilaisten toimintatapojen leikin ohjauksessa haastavana. Vastauksissa leikkikoulun päiväjärjestyksen vaikutuksesta lasten vuorovaikutus, ja kaveritaitojen kehittämismahdollisuuksiin nousi myös esille ajanpuutteen vaikutus. Haastaviksi vuorovaikutustilanteiksi vastaajat kertoivat odottamis- ja siirtymätilanteet, sekä leikitavaroiden jakamista vaativat tilanteet.

Kysyttäessä miten päiväkodin aikataulu vaikuttaa mahdollisuuksiin kehittää lasten vuorovaikutus- ja kaveritaitoja, vastaajat kertoivat seuraavaa:

”Todella vahvasti.”

”Uskon että järkevällä suunnittelulla aikataulun voisi tehdä sellaiseksi, että aikuisista osa pystyisi enemmän tukemaan lasten vuorovaikutustaitoja. Toisin sanoen, että aikuisilla olisi aikaa nähdä lasten leikit ja havainnoida enemmän. Usein heillä on jotain muuta puuhaa mutta sen voisi varmasti ratkaista jotenkin.”

”Meillä tähän hyvät mahdollisuudet, kun siirtymiä on vähemmän, mikä on mahdollistunut toteuttamamme päiväjärjestyksen myötä.”

Yksi vastaajista koki siis, että leikkikoulun luoma aikataulu, jossa on vähemmän siirtymiä verrattuna kunnalliseen varhaiskasvatukseen mahdollistaa enemmän kehittämismahdollisuuksia. Toinen vastaajista koki, että suunnittelemalla aikuisten työnjakoa uudelleen voisi mahdollistaa aikaa lasten vuorovaikutustaitojen tukemiseksi.

8.3 Yhtäläisyydet ja kehittämismahdollisuudet kirkon varhaiskasvatukseen

Montessoripedagogiikassa on paljon hyviä käytäntöjä, ja paljon myös yhtäläisyyksiä kirkon varhaiskasvatukseen nähden. Vaikka pedagogiikka on uskonnollisesti sitoutumaton, sen toimintamallia voi hyvin soveltaa myös kirkon varhaiskasvatustyössä. Montessori-leikkikouluissa käsitellään uskontoa yleensä yhteiskunnallisen tai kulttuurisen näkökulman kautta. (Wilander, 2018, s.52.)

Sofia Cavalletti, joka oli Maria Montessorin ystävä, loi montessorimenetelmään pohjautuvan tavan uskonnonopetukseen. Cavallettin oppilas Jerome Berryman loi myöhemmin tämän menetelmän pohjalta oman versionsa, Godly Playn. Godly Play, Suuri leikki, on Suomessakin tunnettu menetelmä ja pyhäkouluja, jotka toimivat tällä periaatteella toimii Suomessa useiden seurakuntien toimesta. Godly Play menetelmässä on samankaltainen valmisteltu ympäristö kuin montessoriluokassa, mutta eroavaisuuksiakin löytyy. Menetelmän materiaalit käsittelevät uskontoa ja se painottaa leikkiä, luovuutta ja mielikuvituksellisuutta, montessoripedagogiikan toiminnan perustuessa konkretiaan, tutkimuksellisuuteen ja tieteelliseen tietoon. (Wilander, 2018, s.52) Kirkon avarat tilat mahdollistavat valmistelun ympäristön luomisen, joka tukee lasten vuorovaikutusta ja yhteistä tekemistä. Kirkon varhaiskasvatustyössä voisi olla mahdollisuus myös muokata ajankäyttöä siten, että se tukisi lasten pitkäkestoisen leikin mahdollisuuksia mahdollisimman hyvin.

Montessoripedagogiikan yhtenä tärkeänä arvona on lasten, aikuisten kuin ympäristönkin kunnioitus. Tämä arvo näkyy tärkeänä myös kirkon työssä. Kirkon tärkeänä arvona on dialogisuus, joka on tärkeässä roolissa myös montessoripedagogiikassa. Keskusteleva ja avoin kanssakäyminen tukevat myös kaveritaitoja. Kirkon henkilökunta on usein sitoutunutta. Tämä tukee lasten sosiaalista kehitystä, sillä tutun aikuisen ja ryhmän kanssa on turvallista harjoitella vuorovaikutustaitoja. Kirkon varhaiskasvatuksen päiväkerhoissa on usein ikäjakauma

kahdesta viiteen ikävuoteen. Ikäjakauma mahdollistaa eri-ikäisten lasten vuorovaikutuksen ja mahdollisuuden mallioppimiseen toisilta lapsilta.

9 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

9.1 Johtopäätökset

Voimme hyvin huomata tutkimuksestamme muutaman asian, jotka toistuvat kaveritaitojen kehittämisen näkökulmasta tärkeinä. Nämä hyvinkin yksinkertaiset asiat ovat kiireettömyys, tuttu kasvattaja, sekä lapsen yksilöllinen ja sensitiivinen kohtaaminen. Montessori-leikkikoulun havainnointikerrallamme kiireettömyys ja sensitiivinen kohtaaminen tuntui toteutuvan, kuitenkin haastattelun vastauksissa kasvattajat kokivat ajan rajallisuuden vuoksi paineita. Iloksemme kuitenkin mahdollisuuksia ajan vapauttamiseksi lapsityöhön nähtiin olevan.

Lasten kaveritaitojen kehityksen osalta huomasimme, että sosiaalinen kompetenssi ja kaveritaidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden kanssa, mallioppimisella aikuiselta ja kasvattajalta, sekä muilta lapsilta. Ilman emotionaalista kohtaamista ja lapsen tarpeita huomioonottavaa suhtautumista, ei kaveritaitojen kehittymisen kannalta tärkeimmät empatiataidot pääse kehittymään. Aikuisen omat tunteiden säätelytaidot, sekä empatiataidot ovat ensisijaisen tärkeitä kasvatus-työssä.

Mielenkiintoista oli, että Montessori-leikkikoulussa oli vähemmän siirtymiä kuin kunnallisessa päivähoitossa, sillä Montessori-leikkikoulussa ulkoillaan ensimmäisen kerran vasta lounaan jälkeen, kun kunnallisessa varhaiskasvatuksessa usein ulkoillaan jo aamupäivän aikana ja uudelleen iltapäivisin. Montessori-leikkikouluissa aamupäivät vietetään sisällä jakautuen leikkiryhmiin tai montessoriluokkaan. Vähemmät siirtymät vapauttivat enemmän aikaa lasten kohtaamiselle ja opettamiselle.

Lasten mahdollisuudet itseohjautua toimintaan aikuisen valmisteleman, ja lapsen näkökulmasta rakennetun oppimisympäristön avulla, tukee upealla tavalla lapsen oppimismahdollisuuksia. Näitä oppimisympäristöjä on mahdollista rakentaa myös kirkon varhaiskasvatuksessa, kirkon rauhallisissa ympäristöissä. Kun lapsella on mahdollisuus spontaanisti toteuttaa toimintaa, joka häntä itseään kiinnostaa, nostattaa se hänen onnistumisen kokemuksiin ja itseluottamustaan. Itseensä luotava lapsi, jolla on kehittynyt itsekunnioitusta, kykenee kunnioittamaan myös muita, sekä ympäristöään.

Varhaiskasvatusta ohjaavat eri asiakirjat, mutta paljon on kiinni kasvattajista, miten työ toteutetaan. Tästä syystä on oleellista kiinnittää huomiota myös henkilöstön välisiin vuorovaikutussuhteisiin, sekä työssä viihtymiseen. Montessoripedagogiikka tukee lapsen oikeutta saada ohjaavien asiakirjojen mukaista hoitoa. Lapsi on tässä pedagogiikassa osallinen toimija, joka oppii itse tekemällä ja kokemalla.

Lasten kaveritaidot kehittyvät montessoripedagogiikassa pedagogiikan sisältäpäin ja siihen ei välttämättä tarvitse tuoda mitään ulkopuolelta. Montessori-leikkikoulussa havainnoimamme yhdessä luotu toimintakulttuuri, jossa kasvattajat pyrkivät toimimaan yhdenmukaisesti auttaa luomaan turvallisen ja rauhallisen oppimisympäristön.

Haastateltavat kertoivat kaveritaitomateriaalia olevan Montessori-leikkikoulussa käytössä. Havainnointipäivänä materiaalia ei kuitenkaan näkynyt, esillä tai käytössä. Ohjaajien rooli näkeväenä ja havainnoivana aikuisena on tärkeä, näin ohjaaja voi antaa oikea-aikaisesti tarvittavan tuen sitä tarvitsevalle. Myös lapsen oman toiminnan ohjaus tarjoilee ohjaajalle tilaisuutta olla saatavilla juuri niille lapsille, jotka tukea tarvitsevat. Saatavilla oleva aikuinen ehtii vastaamaan lasten viesteihin ja vuorovaikutusta syntyy. Hyvässä vuorovaikutuksessa lapselle muodostuu emotionaalista pääomaa. Voimmekin ajatella, että hienoja pedagogisia kasvatusten menetelmiä tärkeämmäksi nousee turvallinen, läsnä oleva ja sensitiivinen kasvattaja.

Montessoripedagogiikka tarjoaa hyviä käytäntöjä elämään ja olemme vakuuttuneita, että tästä pedagogiikasta tulevilla käytänteillä on myös hyötyä kirkon varhaiskasvatuksessa. Montessoripedagogiikasta ja kirkon työstä mielenkiintoisimpana yhtäläisyytenä esiin nousi dialogisuus. Kirkko voi kasvatustyössään mielestämme hyötyä montessorikäytännöistä ja toteuttaa sitä esimerkiksi lasten ja perheiden kohtaamisissa.

9.2 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Olemme kaikki kiinnostuneita tutkittavasta aihepiiristä ja koemme sen tärkeäksi. Tutkimuksen luotettavuuteen on vaikuttanut opinnäytetyötiimin sitoutuminen, huolellinen havainnointi ja kirjaaminen, haastattelukysymyksien asettelussa onnistuminen sekä aineiston käsittely.

Tutkimuksissa, jotka kohdistetaan ihmisiin, tärkeimpinä eettisinä periaatteina mainitaan luottamuksellisuus, suostumus, joka perustuu informointiin, sekä yksityisyys (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s.19). Korostimme opinnäytetyötä tehdessämme luottamuksellista tiedon käsittelyä, salassapitovelvollisuutta, havainnointi- ja haastattelutietojen salassapitoa, niin ettei yksityiskohtia paljastava tieto pääse väärin käsiin. Otimme tämän huomioon keräämällä havainnointitilanteissa ja haastattelussa vastaukset ja tiedot nimettömänä.

Eettisenä kysymyksenä voidaan nähdä tutkimusaineiston sisällön tulkinta. Tekstistä voidaan helposti hakea ja tulkita eri asioita. Haastattelututkimusta lukeva ihminen ei pääse perehtymään itse haastatteluihin, vaan hänen täytyy pystyä luottamaan siihen tulkintaan, johon tutkijat ovat päätyneet (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s.151–152). Tämän vuoksi tutkimus- ja haastattelukysymykset aseteltiin huolellisesti. Käsittelimme havainnointi- ja haastattelutiedot huolellisesti ryhmänä, jotta saimme parhaan mahdollisen tulkinnan haastatteluista ja havainnointisisällöistä.

Tutkimusaineistomme haastatteluiden osalta jäi niukaksi ja kyseessä on yksittäisten ammattilaisten kokemus yksittäisen yksikön toiminnan perusteella. Tämä täytyy ottaa huomioon puhuttaessa tutkimuksen luotettavuudesta. Koemme

kuitenkin, että jalkautumisemme havainnoimaan leikkikoulun arkea antoi meille todella arvokasta lisämateriaalia arvioidaksemme kaveritaitojen kehittämisen keinoja kyseisessä Montessori-leikkikoulussa. Havainnointien osalta on myös kuitenkin otettava huomioon omien kokemusten ja tietämyksen mukanaan tuoma ajatusmaailma. Yhdelle meistä montessoripedagogiikka oli ennalta hyvin tuttu, kun taas kaksi meistä tutustui pedagogiikkaan syvemmin tämän opinnäytetyön prosessoinnin myötä. Havainnoinnissa on muistettava ihmisten persoonalliset erot ja kyky havainnoida eri asioita, ihmiset kiinnittävät luonnostaan huomiota eri seikkoihin. Yhteisten keskustelujen ja kirjaamiemme huomioiden perusteella olimme kuitenkin havainnoineet samoja montessoripedagogiikan keinoja, joten olimme havainnointituloksista hyvin yksimielisiä.

10 AMMATILLINEN KEHITYS JA JATKOTUTKIMUSEHDOTUS

Olemme saaneet tutkimuksen kautta arvokkaita kehittämiskäytäntöjä omaan tulevaan työhömmme varhaiskasvatuksen sosionomeina. Empatiataitojen merkitys niin lapsen kehityksen kannalta, kuin aikuisen kasvatustyylin merkittävänä osana, nousi oman ammatillisuutemme kulmakiveksi lasten sosiaalisten taitojen kehittämistyössä. Montessoripedagogiikan toisia kunnioittavan ja lapsen impulsiiviseen toimintaan hakeutumiseen ohjaavan toimintakulttuurin koimme omassa työssämme huomioitavaksi vahvuudeksi. Toiminta- ja leikkiympäristön, sekä lapsiryhmän dynamiikan huomioiminen toiminnan suunnittelussa on vahvassa roolissa omassa ammatillisessa kehittämisessä.

Olemme opinnäytetyössämme päässeet kirjoittamaan käytännönläheistä osaamistamme kasvatustyössä, jota koulutuksemme sosionomiksi tuottaa. Sosiaalialan kompetensseista voimme työssämme peilata alan eettisen osaamisen, asiakastyön osaamisen yksilön kehityksen tukemisen kautta, sekä palvelujärjestelmän tuntemiseen juridisten säädösten kautta. Työssämme olemme tuoneet esiin kriittistä ja osallistavaa yhteiskuntaosaamista tuomalla tämänhetkiset

varhaiskasvatuksen ongelmakohtat esiin, sekä löytämällä mahdollisuuksia tilanteen helpottamiseksi, sekä tulevaisuuden ongelmien ratkomiseksi. Olemme tehneet työtä yhteiskunnan hyvinvoinnin edistämiseksi sopien sosiaalialanalan kompetenssien kehittämis- ja innovaatio-osaamiseen.

Aiheemme on vahvasti tätä päivää, ja aina ajankohtainen, onhan kasvun ja yksilöllisen kehityksen tukeminen yksi osaamisen alueemme tulevina sosionomeina. Sosiaalipedagogista toimintaa on tunnistaa lapsen tuen tarve, kaikki lapset tarvitsevat kokemusta empatiasta, jotta voivat sitä itse eteenpäin antaa. Kaveritaitoja harjoitellessa toisen asemaan asettuminen on tärkeää, jotta voimme ymmärtää ja kohdata lähimmäisemme välittämisen kautta. Välittämisestä voidaan puhua myös lähimmäisen rakkautena, jota kirkollisen koulutuksen saaneina haluamme välittää, se on myös yhteisen arvopohjan todeksi elämistä.

Kun puhutaan varhaiskasvatuksen kontekstissa, voidaan todella puhua varhaisen tuen näkökulmista. Varhainen tuki mahdollistuu parhaiten, kun kasvatuksen ammattilaiset tunnustavat työnsä merkityksen. Opinnäytetyömme tuo esiin sen, miten tärkeää olisi, että henkilöstöressurit olisivat pysyvät ja lapsen kokonaisvaltaista kehitystä tukevat. Toteuttaessamme työmme empiirisenä tutkimuksena pääsimme konkreettisesti havainnoimaan tärkeintä, lapsia, ja heidän kaveritaitojaan. Havainnointi on tulevassa varhaiskasvatuksen sosionominkin työssä yksi tärkeimmistä työvälineistämme, jotta pystymme reagoimaan lasten tarpeisiin.

Opinnäytetyömme prosessi on tuottanut meille valtavasti lisää hallittavaa teoriatietoa, jolla osaamme perustella työkentällä pedagogista toimintaamme ajankohtaisen tiedon valossa ja monipuolisesti. Koemme, että voisikin sanoa meistä tulleen myös kaveritaitojen erityisosaajia.

Juridinen säädöspohja kuten varhaiskasvatusturva laki turvaa lapsille päivähoito-oikeuden, sekä oikeuden ammattikasvattajiin. Siksi meidän onkin tuotava varhaiskasvatuksessa sosionomin osaamistamme esille ja taattava lapsille tuo oikeus sosionomeihin. Sosionomit ovat ammattikasvattajia jatkossakin, vaikka varhaiskasvatuksen opettajan pätevyys tällä hetkellä valmistuvilta opiskelijoilta puuttuukin. Työssämme olisimme voineet nostaa ammattiosaamistamme myös

pedagogisesta näkökulmasta esiin, sillä onhan varhaiskasvatuskriisikin työsämme esillä. Järjellä ajateltuna varhaiskasvatuksen ammattihenkilöstön määrä, sekä varhaiskasvatuksen kriisi kulkevat käsikkäin.

Kunnallinen varhaiskasvatus on kriisissä ja vahvassa kehittämistarpeessa niin toimintakulttuurin, kuin henkilöstön työhyvinvoinnin kannalta. Huolta herättävät varhaiskasvatuksen resurssipula ja henkilökunnan vaihtuvuus, sekä suuret ryhmäkoot, jotka teoretietoon pohjaten vaarantavat oleellisesti lasten empatiataitojen kehitystä.

Ensisijainen asia lasten sosiaalisten taitojen kehittämisessä, sekä vahvan toimintakulttuurin rakentamisessa on henkilöstön pysyvyys ja hyvinvointi. Henkilöstön vaihtuvuus aiheuttaa toimintakulttuuriin ja lapsen turvallisuudentunteeseen haasteita. Lapsi tarvitsee tutun ja turvallisen, läsnä olevan aikuisen, jonka kanssa harjoitella herkkiä empatiataitoja. Erityisen vahvassa roolissa tutun ja turvallisen aikuisen läsnäolo on sosiaalisesti erityisten lasten kohdalla.

Jatkotutkimusaiheiksi ehdotamme, ja pidämme hyödyllisenä, kattavaa tutkimusta kunnallisen varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen näkökulmasta ja montessoripedagogiikan käytäntöjen hyödyntämistä toimintakulttuurin vahvistavana tekijänä. Toisena tärkeänä tutkimusaiheena pidämme henkilöstön hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä, sekä henkilöstön omia vahvuuksia tunnetaitojen opastajana ja kehittäjänä.

LÄHTEET

- Cacciatore, R., & Korteniemi- Poikela, E. (2019). *Sisu tahto itsetunto. Portaat it-kupotkuraivareista aggression hallintaan*. Minerva Kustannus Oy
- Haapsalo, T., Kirkkopelto, K., & Repo, L. (2016). *Mun ja sun juttu! Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä*. Lasten keskus ja kirjapaja Oy.
- Helsingin kaupunki. (2019). Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma.
- Helsingin Montessori Ry. Leikkikoulut. (i.a./a). Saatavilla 8.3.2023. <https://www.helsinginmontessori.fi/leikkikoulut/>
- Helsingin Montessori Ry. Pakila. (i.a./b). Saatavilla 8.3.2023. <https://www.helsinginmontessori.fi/leikkikoulut/pakila/>
- Helsingin Montessori. Mikä ja mitä on Montessorikasvatus? Saatavilla 8.3.2023. <https://www.helsinginmontessori.fi/montessori/>
- Hirsjärvi, S., & Hurme, H. (2008). Tutkimushaastattelu. -Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus
- İman, E.D., Danişman, S., Demircan Z.A., & Yaya, D. (2017). *The effect of the Montessori education method on pre-school children's social competence, behaviour and emotion regulation skills*. Saatavilla 29.1.2023. <https://doi.org/10.1080/03004430.2017.1392943>
<https://www-tandfonline-com.anna.diak.fi/doi/full/10.1080/03004430.2017.1392943>
- Kallinen, T., & Kinnunen, T. (i.a.) *Etnografia*. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla 29.1.2023. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>.
- Kanninen, K., & Sigfrids, A. (2012). *Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin*. Bookwell oy.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2010). *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. WSOY
- Keltikangas-Järvinen, L. (2012). *Pienen lapsen sosiaalisuus*. WSOY
- L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540. Saatavilla 8.3.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>

- Laaksonen, V., & Repo, L. (2017). *Kaveritaitoja. Tietoa ja harjoituksia toimivan ryhmän rakentamiseen varhaiskasvatuksessa*. Folkhälsan.
- Laaksonen, V. (2022). *Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa*. PS-kustannus.
- Leppänen, M., & Malmi, E. (2013). *Lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus päiväkodissa. Kasvattajien näkemyksiä*. [Opinnäytetyö] Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Saatavilla 29.1.2023. [https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/67609/Leppanen Maarit.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/67609/Leppanen_Maarit.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Marjanen, P, Marttila, M., & Varsa, M. (2013). *Pienten piirissä, yhteisöllisyyden vaikutus lasten kasvuun*. PS-kustannus.
- Muhonen, M & Tirri, K (2008). Mitä on kristillinen kasvatustieteiden tutkimus? *Johdatus kristilliseen kasvatukseen*. (s.63–81) Teoksessa M. Muhonen & K. Tirri & J. Porkka (toim.)
- Neitola, M. Sosiaaliemotioonaaliset taidot. (i.a / a/ b). Saatavilla 8.3.2023. <https://sites.utu.fi/rinnalla/sisaltoalueet-ja-asiantuntijat/sosiaaliemotioonaaliset-taidot/>
- Ojell, R. Haapsalo, T. (2018). *Vasu kirkossa*. Saatavilla 8.3.2023. <https://www.lastenjanuortenkeskus.fi/wp-content/uploads/2020/06/Vasu-kirkossa-Sein%C3%A4joki.pdf>
- Opetus ja kulttuuriministeriö. (2019). [Tiedote] (7.10.2019) Saatavilla 8.3.2023. <https://okm.fi/varhaiskasvatusoikeus>
- Opetushallitus. (2022). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (18.2.2022). Saatavilla 8.3.2023. Saatavilla 8.3.2023. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>
- Paalasmaa, J. (toim.). (2000). *Lapsesta käsin. Kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja*. PS- kustannus
- Porkka, J & Valtonen, M (2021). Kasvu Vapauteen, Nuorten rinnalla seurakunnassa, *Lapsen ja nuoren uskonnollinen kehitys ja sen tukeminen*. (s.108) Teoksessa J. Porkka & M. Valtonen & H. Kauppila (toim.).
- Repo, L. (2013). *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy*. PS-kustannus.
- Suomen evankelisluterilainen kirkko. *Dialogisuus*, (i.a./b). Saatavilla 8.3.2023. <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/dialogisuus>
- Suomen evankelisluterilainen kirkko. *Kasvua katsomuksesta*. (i.a./a). Saatavilla 8.3.2023. <https://evl.fi/kasvuakatsomuksesta/meista>

- Suomen evankelisluterilainen kirkko. *Seurakunta varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitoksen kumppanina*. (i.a./c). Saatavilla 8.3.2023. https://koulu-jakirkko.evl.fi/wp-content/uploads/2019/06/KH_4ko-ria_2019_FIN_www.pdf
- Suomen Montessoriliitto. (i.a). Saatavilla 8.3.2023. <https://montessori.fi/montessoripedagogiikka/>
- Valtonen M., & Ojell R., (2023). *Varhaiskasvatus ja perheteroiminta muutoksessa*. Teoksessa *Lupa uskoa ja kasvaa*. Porkka J., Valtonen M., (toim.) Kirkon kasvatuksen barometri 2022. [painossa]
- Veijalainen, J., Reunamo, J., & Alijoki, A. (2017). *Children's self-regulation skills in the Finnish day care environment*. Saatavilla 29.1.2023. [Children's self-regulation skills in the Finnish day care environment \(helsinki.fi\)](#)
- Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Sivén, T., Neuvonen, S., & Kurvinen, A. (2011). *Lapsuus, erityinen elämänvaihe*. WSOYpro oy.
- Wilander, S. (2018). *Montessoripedagogiikka*. Oppimisen iloa. Bookwell.

LIITE 1 HAASTATTELUN SAATEKIRJE

Saatekirje haastatteluun:

Hei!

Suuret kiitokset saadessamme haastatella sinua sähköisesti lapsiryhmänne kaveritaitojen tukemiseen ja kehittämiseen liittyen. Opinnäytetyömme tarkoituksena on tutkia kaveritaitojen kehittämistä varhaiskasvatuksessa ja tärkeä osa sitä on kuulla varhaiskasvatuksen ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia.

Kysymykset on jaettu kahden yläotsikon alle, ensimmäiset kysymykset käsittelevät vuorovaikutus- ja kaveritaitojen mahdollisuuksia ja toinen osio liittyy vuorovaikutuksen ja kaveritaitojen haasteisiin. Kysymyksiä on yhteensä 11. Toivomme, että aikasi riittää vastaamaan jokaiseen kysymykseen.

Haastattelukysymykset käsittelemme ehdottoman luottamuksellisesti ja nimettömänä. Tutkimuksessa käytetään haastatteluista saatua aineistoa siten, ettei yksittäisiä vastaajia ole mahdollista tunnistaa. Haastatteluista saatuja tietoja ei luovuteta ulkopuolisille. Opinnäytetyö julkaistaan Theseus-tietokannassa. Haastattelumateriaali tuhoetaan heti tutkimuksen julkaisun jälkeen.

Yhteistyöstä lämpimästi kiittäen,

Diakin opiskelijat Heidi Korhonen, Jonna Niskanen ja Katja Englund

LIITE 2 HAASTATTELUKYSYMYKSET

Varhaiskasvatuksen ammattilaisille suunnattu haastattelu kaveritaidoista:

Vuorovaikutus- ja kaveritaitojen mahdollisuudet

1. Miten lasten kaveritaidot näkyvät päivittäisessä toiminnassanne?
2. Mitkä seikat mielestäsi päiväkodin arjessa parantaa lasten kaverisuhteita?
3. Minkälaisia keinoja käytätte ryhmäytymisen tueksi 2–3-vuotiailla lapsilla?
4. Miten edistät kasvattajana 2–3-vuotiaan lapsen kaveritaitojen kehittymistä päivittäisissä tilanteissa?
5. Minkälaisia mahdollisuuksia kasvattajilla on osallistua lapsen leikkeihin?
6. Minkälaista materiaalia ryhmässänne on käytössä vuorovaikutustaitojen ja kaverisuhteiden tueksi?
7. Liittyen edellisen kysymykseen, miten usein materiaalia käytetään ja käyttävätkö kaikki työyhteisönne jäsenet sitä?

Vuorovaikutus- ja kaveritaitojen haasteet

8. Mitkä asiat koet haastavina kaveritaitojen kehittämisessä?
9. Miten päiväkodin aikataulu vaikuttaa mahdollisuuksiin kehittää lasten vuorovaikutus- ja kaveritaitoja?
10. Minkälaiset tilanteet aiheuttavat haasteita lasten vuorovaikutustilanteissa?

11. Miten kaveritaitojen kehittäminen näkyy työyhteisössänne?

LIITE 3 LEIKKIKOULUHAVAINNOINNIN APUMATERIAALI

1. Miten kasvattajien ja lasten välinen vuorovaikutus toteutuu vapaan leikin ja ohjatun toiminnan aikana?
2. Miten lapset leikkivät keskenään?
3. Minkälaisia haasteita ilmenee?
4. Reagoiko, huomaako kasvattaja herkästi riitatilanteet, miten kohtaa lapset tilanteessa?
5. Miten riitoja sovitellaan?
6. Kuinka lapset huomioivat toisensa?
7. Onko ajankäyttö toimintaa tukevaa?
8. Näkyykö kasvattajien toiminnassa kaveritaitoja kehittäviä työotteita?
9. Käyttävätkö kasvattajat kaveritaitoja kehittävää materiaalia?
10. Minkälaista vuorovaikutusta päiväkodissa on työntekijöiden välillä ja millaista lasten välillä?
11. Minkälainen ilmapiiri työntekijöiden välillä on?